

CSONGOR RÓZSA

Ikrek éjszakája

NOVELLÁK

BUDAPEST

Z-füzetek/80

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Csongor Rózsa

Csongor Rózsa novellái drámai pillanatokot idéznek fel zaklatott, lírai hangvétellel. Hőseit megkínózták a huszadik század borzalmai, de emberségüket megőrizték a legembertelenebb körülmények között is. Írásai éppen ezért nemcsak a rettenetről szólnak, hanem arról is, hogyan készül a lélek új meg új erőfeszítésekre.

Az író a Fejér Megyei Tanács Művelődési Osztály művészeti vezetőjeként 1961-től a székesfehérvári megyei könyvtár igazgatójaként dolgozott. 1982-ben vonult nyugalomba.

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Két bánat

Óh, ne gondoljon senki halált, ha életet
mond,
és vért ne, ha bölcsőről beszél.

(Nelly)

Sachs)

Korántsem volt átgondolt vállalás, tudatos elkötelezettség. Menekülés volt, gyengéd komolyság – a fanatikus ifjak szép erénye. Barátokat a véletlen sodort útjába. Néhány percre, órára, jobb esetben álló estére, éjszakára, hogy talán soha többé ne találkozzanak. Ilyen örök barátja a csepeli fiú. Találkahelyükre katonai személyszállítóval érkezett, beszállt, s indultak a kórházba. Autójukat útközben fegyveres járőrök állították meg, a vörösképű igazolványokat kért. Az öregasszony feszengett a hátsó ülésen, akkor ijedt meg, mivel nagyothalló, amikor a hórihorgas lekapta válláról a puskát: nem zsidó? Hová mennek? Minek? Honnan jönnek? A csepeli fiú felmutatta a nyílt katonai parancsot, melyet Forbáth naponta állított ki. A személyszállítót egy katonai parancsnokság elöl hozta el a csepeli fiú. Hogy hívják, kérdezte sokadszor a vörösképű, láthatóan az öregasszonyra ment a játék. Mindég a csepeli fiú felelt helyette. Süket, magyarázta a vörösképűnek. Nem zsidó, ismételte, ezúttal a vörösképű. A csepeli fiú sértett hangon, kikérte magának. Tessék, itt vannak a papírai. A vörösképű az egyik bőrönd zárját is feltépte, beletúrt, kérdezett még egyet s mást, majd abbahagyta, mint ki belátni kénytelen, nincs oka kételkedésre. Kijárási tilalom van, tudják, kérdezte. A fiú eltette a papírokat. A hórihorgas levegőbe lőtt. A csepeli fiú a gázra taposott. Az öregasszony szoknyáinak naftalinszaga, a vörösképű bűzös lehelete, a csepeli fiú mellének zihálása a pestújhelyi házig fojtogatta a torkát. Tréfa volt, mondta a csepeli fiú. Halálos tréfa. Tehettek volna velünk akármit, tehettek volna...

Az író a ház előtt várta őket. Kisegítette anyját a hátsó ülésről, karját nyújtva, máris elindultak a ház felé vezető, kavicsos úton. A fiú kirakta a bőröndöket. Induljunk, mondta. Én maradok, felelte. Dolgom van az íróval. A fiú vállat rántott, ahogy gondold, felelte. Indított, s eltűnt az alkony félhomályában.

Soha ilyen hatalmas szobát nem látott. A falak mentén körbe-körbe ott sorakoztak a polcok. A vénember szagú könyveket is elhozták, gondolja. A pesti lakásból elhozták az író asztalát is, dölyfösen, magányosan a szoba közepén terpeszkedik. Vajon ott van-e? Bal felső fiókjában a füzet? A nyáron vitte még fel az íróhoz, mikor Forbáth pénzt, ételmet, hamisított okmány-úrlapokat küldött vele. Végezvén, sokáig nem tudta eldönteni: adjam? Ne adjam? Ma sem emlékszik, mikor nyúlt elszántan táskájába, tessék, mondta. Az író mozdulatára emlékszik, ahogy nyúlt a füzetért, csodálkozott, de nem szólt. Íróasztalának bal felső fiókjába tette. A fémes kattanátra, ahogy megfordította a zárjában a kulcsot. Kikísérte, az előszobában mondta: maga verseket ír? Szívesen elolvasom, s üzenek. Megbeszéljük, jó? Szó nélkül váltak el. Miért beszéltek volna? Untatták volna egymást szürke szavakkal? Becsukódott mögötte az ajtó, a lépcsőházban megállt, úgy érezte, az író félrehúzta a függönyt, s néz utána. Azóta keresi az alkalmat, találkoznom kell vele, akarja nagyon. Meghitt kettesben, hogy megbeszéljék, milyen verseket ír? Ma nem tágitok, döntött, mikor beült a csepeli fiú mellé.

Az ablak szögletébe húzódva, félig hunyt szemmel figyel. A dölyfös íróasztal, a zöld fotelba süppedt öregasszony hunyorog, a nyitott ajtók mögött fekete homály lebeg. Vajon elhozta-e? Az író a mamával beszélget. Hogy utazott? Nem történt semmi útközben? Van szobája is mama, kicsi, de egyedül a magáé... Az öregasszony fülhallgatóját igazgatja, vörös szemhéját lehunyva hallgat. Az író nem zavarja e passzív jelenlét, mindegyre faggatózik: jól van, mama? A lány már sajnálja, amiért nem ment el a csepeli fiúval. Betolakodtam a házába, gondolja. Mikor köhintést hall, megfordul, az író szép felesége áll az ajtóban. Az öregasszonyhoz siet, drága mama, kiáltja. Csakhogy újra együtt lehetünk. Megcsókolja anyósa kezét, az öregasszony hunyorogva mosolyog. Később kimegy az asszony, nehéz bőrönddel tér vissza, a heverőre teszi, felnyitja. A naftalinszag elborítja a polcokat, a vénember szagú könyveket. Fekete szoknyák, blúzok, színes frottírok, öregasszony fehéreneműk. Egyenként veszi ki, magosba emeli s nézi, így viszi a szekrényhez, fogashoz, polcra. Nem jár, bordó köntösének dús redőin úszik. Valahányszor elhalad az öregasszony mellett, gyengéd mosolyt hullajt az ölébe. A szobából kifelé menet egyszer, egyetlenegyszer, a lány felé is hullajt egy lepkeszárny érintésnyi figyelmet, a mosoly mentén el is olvad izgalomtól parázsló bőrén. Mióta a házba lépett, ez minden. Az író asztala mellé telepedett, könyvet lapozgat. Vegye elő, vegye elő, szuggerálja őt, de hiába. Az asszony tállal tér vissza, benne zöld almák. Istenem, alma... kiált az öregasszony. Alma, mikor is ettünk utoljára, dalolja a szép nő. Várjon, mama, megháromozom. Az asszony csípőjét az asztal széléhez dönti. Ezüstnyelű kés villan, a zöld almahéj csigavonalban ereszkedik. Gyermeket vár, fedezi fel a lány. Gyermeket? Háborúban? Már nem is fiatal, mégis... Az öregasszony almaszeletet majszol, a szép nő hangos szavakat kiált, az író nem mozdul asztala mellől. Ma nem tágitok addig, gondolja ökölbesorított kézzel. Nem. Az asszony felegyenesedik, kimegy, visszatérve hangos, német szavakat kiált az öregasszony felé. Bitte mama, wissen Sie... Az író feláll, kimegy. Az idegen szavak, mint fullánkos bogarak telepednek a polcokra, a vénember szagú könyvekre, az író asztalára. Mintha őt kilökték volna a házból. Ki a hidegbe, sötétbe. Mellén összehúzza gyér kötöttkabátját, fázik. Az író a konyhában gallyakat tördel, rakja a csikótűzhely szájába. Teafőzéshez készül. Miért is maradtam, gondolja, s Forbáth jut eszébe. „Azt mondja nekem az író a minap, beszélnem kellene azzal a lánnyal. Miért, kérdezem én. A verseiről, felelte. Tehát vittél hozzá... A nevedet remélem nem írtad rájuk, az író feledékeny ember. Elhagyja valahol, bajt hozhatsz reánk a verseiddel...” Azt felelte, nem írtam le a nevemet. Hazudott. Igenis, szép, rajzos betűkkel, legszebb írásával valamennyi alá odaírta a nevét. Óh, mit tud arról Forbáth, hogy a vers gyermek? Egyiket túlhordta, a másik koraszülött. Bizonyára ezért

van az, hogy ha újra olvassa, nem találja a szavakban, a sorok közt, a rejtett legmélyükön sem találja, amit beléjük álmódott. Amiért írta őket. Vajon nem hagyta el valahol a füzetet? Azért késik a mozdulat, mellyel most boldog lenne. A világ legboldogabb embere, ha...

Kitöltened, picinyem, hallja az író bársonyos hangját. Az ajtó mellett áll, kezében tálca, rajta gőzölgő teáskanna, csészék. Kérlek, töltsd ki. Mi meg, fordítja feléje az arcát, átmegyünk a mama szobájába, s megbeszéljük... A tálcát az asztalra teszi, asztalához lépve, a bal felső fiók felé nyúl. Ekkor bögnek fel a légvédelmi szirénák. Vijjognak, jajgatnak, süvöltenek. Az író egy mozdulattal az öregasszony mellett terem, karját annak horpadt vállára teszi. Ne féljen, mama, szól remegő hangon. Errefelé nem bombáznak. Itt nincsenek gyárak, hidak s más hadicélpontok... Nyugodjék meg. Kertes házak vannak errefelé, ezért költöztünk ide a pesti lakásból... Széket fog, a zöld fotel mellé teszi, oly közel az öregasszonyhoz, hogy egymásba fonódnak. Ne féljen, mama, ne féljen... Az író felesége csalódva nézi őket néhány percig, arcán fájdalmas rémülettel, az ablak mellé lép. Karjait összefonja a mellén, szeméből könnyek peregnek. Duzzadt ajkáról, állkapcsáról a mellére, hogy sötét vízfoltokká enyésszenek bordó köntösén. Szenved, gondolja a lány némi kárörömmel. Amiért urának most mindenkinél fontosabb az anyja. Mert az író önző, másként nem lehetne író. Megírta egyik könyvében, a mamát kihasználtam. A mama nélkül nem lettem volna csak senki. O mindent megbocsátott nekem, halálos vétkeimet szóra sem méltatta. Léha voltam, szerencsejátékos, az anyám vígasztalt, mikor kifosztva, hajnalban mentem haza. Anyámnak köszönhetem... Olvasta abban a könyvben, melyet Forbáth-tól kapott kölcsön. Légiriadó van, áll fel az író, leengedi a redőnyt, eloltja a mennyezeti, felkattintja az ernyős lámpát. Itt nem fognak bombázni, mama, ne féljen, ül vissza anyja mellé. Csókolja annak kezét, átöleli, szinte az ölébe bújik. A kályhában fahasábok izzanak, vörös csóvák hullnak a padlóra. Az író az eseménytelen csöndet, a rémségek előttit akarja – semmi ne történjék. Semmi. Egy hosszú pillanatra nincsen idő, félelem, semmi nincsen, s ez így jó. Még közelebb bújik az öregasszonyhoz, középkori festmény most így ők ketten, ahogy mozdulatlanul ölelik egymást. Az ablak mellett álló asszony könnyei sem hullnak, üres tekintettel a semmibe bámul. A lány azzal a félútig jutott mozdulattal, ahogy az író felé indult volna az imént. Jöjjön... Csak a padlóra szüntelen ömlő vörös fényeken nem fog a mozdulatlanság hatalma...

Elmegy, hallja nagyon sokára. Mennem kell, feleli. Hová, az isten szerelmére. Forbáth vár, hazudja. Ne menjen, aludjon nálunk, van itt hely, mondja az író. Mennem kell, hajtogatja konokul. Az ajtóban megáll, s vár. Még mondhatná, na jöjjön, akkor... Tud kerékpározni, kérdi a író. Van a házban bicikli, menjen azzal. Azzal járok a téglagyárba, Csepelre, a zuglói üzembe is azzal, feleli. Megyek. Az író a kapuig kíséri. Vigyázzon nagyon, kérleli. A távolban ágyúk dörögnek, az égalja vörös. Találna el egy puszkagolyó, áhítja útközben. Gépfegyver sorozat. Bomba. Az írónak ne legyen a haláláig nyugalma. Gyötörje büntudat, miattunk halt meg az a lány. Mikor a mamát az óbudai kórházból a pestújhelyi házba kíserte. Szép verseket írt az a lány. Nem tudtam megmondani neki, maga költő...

A nap néhány órájában a Körúton már villamosok is jártak, amikor egyik napilap hasábjai alatt felfedezte az író nevét. Pillanatok alatt döntött, útját a jólismert ház felé vette. Vajon itt lagnak-e? Ok lagnak-e itt? Élnek-e? Az író az ismert barna házikabátban nyitott ajtót, oly természetesen, mintha tegnap váltak volna el. Fáradjon beljebb, nyújtotta a kezét. Az előszobában a birsalmaillat, a konyha felől áramló langyos tej párája szállongott. A szobában a polcok, s rajtuk a vénember szagú fóliánsok úgy sorakoztak régi helyükön, mintha soha nem lett volna második

világháború. A versek miatt jött, igaz, kérdezte az író, mintha csak várta volna. Asztalához lépett, annak bal felső fiókjából elővette a füzetét. Elolvastam valamennyit, ült le vele szemközt. Még aznap, hogy elhozta... Nem is egyszer olvastam el. Nos... Rágyújtott, s hallgatott. Rokonszenves ember írta valamennyit, kezdte rekedt hangon. Olyan, ki a mások sorsáért aggódik, a maga sorsánál is jobban. Áldozatkész, fáradhatatlan, s mindez nagyon imponál nekem, ámde...

...ámde kéremszépen magából sosem lesz költő. Rossz versek ezek, egytől egyig. Nem biztatom, olvasson klasszikusokat, írjon sokat, nem. Olyannyira, hát kéremszépen... nem jó versek. Ez itt kéremszépen, sok egymás mellé és alá írt üres szó. A rossz festmény ilyen lehangoló, az a fajta, amelyiken csupa halott ecsetvonás halmozódik egymásra. Holt, érzés nélküli szavak, semmi más... Mit is tud maga arról, szóhegyeket kell megmozgatnia, szórengeteget átkutatnia, hogy az egyetlenre, amellyel kifejezheti érzéseit, gondolatait, ráleljen? Mit arról, a költő naponta hal meg. Másnap kezd előlről mindent. S ez így megy, egészen addig, amíg él. Verseiből ítélve, maga mindebből semmit nem tud. Gyanútlan, s talán jobb is így. Forduljon vissza az úton. Ha mégsem, nos, csak akkor írjon, ha nem tud nem írni. Még ez esetben sem lehet biztos, jó verseket ír-e... Most bizonyára haragszik rám. Higgye el, a javát akarom...

Mikor felállt, hogy búcsúzzon, az író nem marasztalta. Kiszáradt torokkal, mosolyogva kérdezte: kisfia született? Vagy kislánya? Fiam született, felelt az író. Azon az éjszakán, amikor nálunk járt... Mikor elkísérte a mamát az óbudai kórházból a pestújhelyi lakásba. Koraszülés volt. Két napig élt... Ma már, tudja, mintha álmodtam volna, olyan az egész. Mi, írók, gyakran keverjük össze a valót regénybéli alakjainkkal, eseményekkel... A feleségemet sajnálom nagyon, nem tud beletörödni. Örökké sír – mondta az író azon a napon, amikor a Körúton a nap néhány órájában már villamosok is jártak...

Mély seb

hajnal suhint, forgács-fény röppen –
amott is vág egy s dörmög közben:
tövit töröm s a gallya jut.

(József Attila)

A ház kertkapuja, mint mindég, tárva nyitva volt. Mielőtt beléptem, hosszan nyomtam a csengőt, jöttem mégse legyen egészen váratlan. Vera futott elébem a kavicsos úton, megölelt, bőrének mentaillata volt, szemét soha ilyen csillogónak nem láttam. Bálint az ajtóban állva mosolygott, arcáról őszinte öröm sugárzott felém. Nem jeleztem látogató szándékom, így szoktuk, ebbeli szándékunkról nem írunk levelet, nem telefonálunk. Mikor is jártak nálam? Egy évvel ezelőtt, meglehet, kettő is. Vagy három is van? Régi barátok vagyunk, oly meghittent őszinték egymáshoz, s ezt akkor sem kell bizonygatnunk, ha évekig nem látjuk egymást. Nyári szabadságra készülve szakították meg útjukat. Az éjszakát alvás helyett beszélgetéssel töltöttük. Korán reggel autóba ültek, én melléjük, a város határáig kísértem őket. Búcsúzásképpen sokáig néztem pöfögő Trabantjuk után, egészen addig, amíg el nem tűntek az autópályára vezető út felé...

Éppen ebédhez készültek, Vera harmadik terítéket hozott. Ettünk. Húsleves, rántott szelet, újbургonya, uborkasaláta, a tálban szamóca piroslott. Mire Vera felszolgáltatta az illatos kávé, már minden olyan volt, mintha nem múltak volna évek utolsó

találkozásunk óta. A házban látszatra nyugalom volt az úr, az ablakon túli gyümölcsfákon alma és körte ringott, a kerítésen túl, mint óriási ezüsthátú hal, a Duna úszott. Vera összeszorított szájjal, Bálint maga elé bámulva, egyik cigarettát szíva a másik után, hallgatott. De hát mi a baj, kérdeztem. Mégsem érkeztem jókor, gondoltam. Megzavartam valamiben őket? Vendégeket várnak? Ez nem lehet ok, megmondják. Vera rekedten felnevetett: – Baj? Nem több s nem kevesebb, mint bárhol lehet manapság. A vállalatot eladták, én létszámfelettinek minősültem, és elbocsátottak... – mondja Vera. – Most mit csinálsz? – kérdezem. – Mi más, munkanélküli-segély, meg minden... – Nincsen semmi baj – szól közbe Bálint. – Mondom én neki, ne féljen, amíg engem lát. Nekem van munkám, ő meg dolgozott eleget... A gyerekek saját lábukon állnak már... – Saját lábukon? – kiáltja Vera. – Még hogy a saját lábukon, hiszen főiskolára járnak... Mi lesz, ha végeznek? Állás, lakás, meg minden... – Mondom, Vera – így Bálint –, nem kell félned... meglátod, semmi ok aggodalomra... Amíg énnekem két kezem van, két lábam... – nevet erőltetett hangon Bálint. – És a te vállalatod? – fordulok feléje. – Megúsza a nagy földindulást? – Semmit nem úszott meg, hál' istennek, összedőlt annak rendje-módja szerint. Mint a többi, gigantomania szülte monstrum. Ha nem dől össze, onnan visznek a temetőbe... Gondold meg, iskolából egyenest mentem a Timföldhöz, ennek több, mint három évtizede. Gyerek voltam még... Főnök főnök hátán, felrobbant volna az magától is... – Veled mi történt? – kérdezem.

– Velem? – nevet Bálint –, a legjobb, mi csak történhetett – feleli.

– Úgy nézz rá, vállalkozó lett – szól közbe Vera. – Képzeld el szépen Bálintot, amint vállalkozik... – A pillanatnyi csöndben a tantestületem jut eszembe, elbocsátásokról beszélnek hónapok óta. A szomszéd mérnök fia, aki nem régen végzett a műegyetemen, s hónapok óta keres s nem talál állást. – Hiszen ez nagyszerű – vágok bele a nehéz csöndbe. – Munkátok van-e – mondom –, a vállalkozás legnagyobb gondja, legyen megrendelő... – Hát persze, van – kiáltja Bálint. – Rengeteg munkánk van. Több is, mint amennyit akarunk... – Elharapja a szót, arcán megfagy a mosoly, befelé figyel. Mintha én szabadítottam volna ki a szellemet a palackból, eddig létezéséről sem tudott. Mialatt bizonygatja, mennyi munkája van, a szavak ellenkező jelentésbe csaptak volna át. Tudata legmélyén igenis, ott rejtőzködik a kétely: mi lesz, ha egyszer nem lesz elég munkája? Én fogalmaztam meg, amit ő sohasem mert volna? Hiszen az maga lenne a megadás. A feladás. Bálintot nem ilyen fából faragták. Előtte nincsen lehetetlen, halogató tanácsstalanság, ő addig nem nyugszik, amíg a végére nem jár a dolgának. Nézem széltől, naptól cserzett barna bőrét, vonásai, mintha úgy faragták volna, edzettek, kemények, homloka fölött az egykor sűrű, sötét haj őszbe vegyülő csíkjait, a járomcsontok alatt lazuló izmokat, az áll alá gyüremlő bőrredőt, mely csupán intő jel, noha törékeny még – mind-mind az időmúlás jelei. Nem tudom őt elképzelni, kezében jegyzetömbbel, tollal, mobiltelefonnal, amint alkudozik, határidőket szab, feljelent és bejelent, számlákat készít, pénzt kasszái... Bálint a cselekvés embere, a kétkeziek legtisztább emberi képlete. Amerre ő jár, ott nem marad gyalultatlan a deszka, szakadó vezeték, máló a vakolat, törött a székláb, gyomos a kert, meddő a gyümölcsfa, pöszmétebokor. Figyelmével csak megérinti a múlt s pusztulni készülő tárgyakat, s a folyamat máris visszájára fordul: megjavul a lyukas háztető, a csörgő eresz, a széthullni készülő anyag szándékot változtat. Különösen a fával tud bánni, van erre bizonyosság számos: az intarziás sublót ma is lakásom éke. A gyerekek szobájába készült ágy, szekrény, asztal, könyvespolc, mind Bálint kezemunkája. Látom őt homlokát ráncolni, kezében az imént még sebesen riszáló fűrészszel, rosszul számoltam-e? Nem stimmel, motyogja. Látom őt, amint ablakramát fest, ajtót, satuba fogott vasrúd fölött hajlong, kezében subler, vasfűrész... órájára néz, ideje lenne lefeküdni, motyogja... Másnap újra kezdi a fűrész-faragást, szétszedést és összerakást, fűrészszelést és szigetelést...

Felszedi a konyhakövet, újat kell helyette, mondja... A parkett, látod-e, szű eszi a fát, mondja. Felszedi, újat rak a helyébe, újra felszedi... Ilyen munkát nem ad ki egy magára valamit is adó... mondja. Az autóm dögvóvason, szétszedem, áll elő egy napon. Máris teszi. Kicsiny műhelyében minden polcon s a földön, tenyérnyi kicsi helyen motoralkatrészek fekszenek, egyenként veszi őket kézbe, mígnem egy napon, visszafelé fordítja a dolgok menetét. Fogaskerekek, rugók, szelepek, mind vissza a motorházba, s egy napon, hogy végre indíthatja a motort, oly áhítattal teszi, mintha fohászodna, add uram, hogy legyen minden kis csavar a helyén. A motor járni kezd, Bálint kezében fehér rongy, úgy figyel a zúgást, zümmögést. Ezerszer nyúl a csavarhúzójával a motor elérhető kicsi zugaiba, hogy fordítson rugón, szelepen, s hogy végre hibátlan a hang, boldogan csukja le a motorháztetőt. Jár, zümmög-dünyög a motor, félrebillent fejjel hallgatózik, a rongydarabbal a zománcot babusgatja fényesre, és nagy sokára, végre, mintha nem adná ő olyan könnyen, megjelenik arcán a fényes angyali mosoly. A testet-lelket megpróbáltatás győzelemmosolya, mert erőfeszítések nélkül nem lehet élni, mondja Bálint, mintegy magyarázkodásképpen...

– Azt mondod, sok munkátok van? – kérdem.

– Rengeteg – bólint rá.

– Adtok-e fel hirdetések? Azt mondják, másként nem megy az ilyen kezdőknek...

– Mit beszélsz? Fűrdetések? – sértődik meg a barátom. – Ahol mi dolgozunk, ott soha nem felejtnek el minket. A nevünket, címünket továbbadják, eddig így volt, s remélem, a jövőben sem változik a hírnevünk... Sok munkánk van...

– Más sincsen – vág közbe Vera. – Csak a munka. Hétfőn reggel elmegy itthonról, szombaton este jön meg. Azt sem tudom, mit eszik, hol alszik, semmit nem tudok róla... Nézd meg a kezét...

– Mi a fenét nézne? – húzza háta mögé Bálint a jobbját. – Tartottam a csövet, a Sanyi félreütött a kalapáccsal, ennyi... Gyógyul, de lassan...

– Mutasd – mondom. – Neked a Timföldnél is mindig történt valami a kezekkel... Egyszer, emlékszem, milyen sokáig voltál betegállományban.

– Most is ott lenne a helye, hetek óta ilyen – kesereg Vera.

– Az én munkám ilyen – mondja Bálint maga elé emelve elszürkült kötéssel borított kezét.

Majd az asztalra fektetve méricskéli. – Gyógyul, de lassan, nagyon lassan. Mély a seb, ezért... Több idő kell, de mondom... gyógyul ez.

– Nem akar orvoshoz menni vele – mondja Vera.

– Jól kinéznék, ha minden kis ütéssel orvoshoz mennék. Most nem úgy van ez, nem lehet otthagyni... Határidős a munka...

– Nem fáj? – kérdem. – Tudsz vele dolgozni?

– Hát persze, tudok – feleli. – Ha nem tudnék, nem dolgoznék, nem igaz? Ennyi eszem nekem is van. – Újra az elszürkült kötést nézi, jobbját az asztalra fekteti, forgatja. – Kicsit lassabban, mint kellene, de gyógyul az... – mondja.

Bálint az asztalon felejtí roppant kezét, ujjai szétterpeszkednek az abrosz hófehérjén, annyira össze nem illők – hófehér damaszt abrosz, s a bőr repedései közé szorult, kimoshatatlan fekete olaj, mint ég és föld. A vastag hurkaujjakat borító elszürkült kötés alatt mintha az eleven seb lüktetne. Vagy képzeletem játszik csak, s valóban nincsen aggodalomra ok? Miként van az, hogy soha nem láttam a hatalmas kéz beszédes részleteit? Azt sem, amikor Bálint baljával kanalazta a levest? Marcangolta a húst? Lapította a burgonyát? Emelte szájához a villát, a poharat? Szememben a döbbenet, s nem tudok elszakadni a látványtól. Bámulom a kezét, mintha a bűvöletében

tartana, mágnesként tapad szemem teája. Bálint megsokallja, konyákból fordít egyet a karján, kezét tenyérhátra fekteti. Most a sárgásszürke, egymás mellé, alá és fölé sorjázó bőrkeményedések dombjai, mint törpe hegyvonulat mered rám az ágaskodó ujjak határolta tenyéröbléből. A széleken a vörösés hámladék, mintha elszakadni készülne a lapát, a fűrógép s csákányok ejtette sebek szomorú erdejétől. A hámló bőr fodros redői elindultak már a megsemmisülés útján. A bőr mindenfelé halottsápadt, látnivaló, nem áramlik alatta friss vér. Bálint újra fordít egyet a karján, kezét tenyérrel borítja az asztal hófehérjére. Már nemcsak nézek, látok is. A hurkaujjak, mint meztelenre vetkőzött nyomorék, a töredezett körmök alá kövesült fekete félholdak, a sárral, olajos iszappal birkózás ki- és lemoshatatlan jegyeit látom.

– Miféle munkát végeztek ti ott, hol is? – mondom.

– Az Alföldön, szerteséjjel – felel Bálint. – Elhagyott szovjet üzemanyagbázison olajat, benzint kell kinyerni a földből.

– Elég rejtélyes – mondom.

– Sokáig nekünk is az volt. Álló héten át bámultuk reggeltől estig az olajtól csillogó búza- meg kukoricaföldeket. Hogy kezdjük? Mint kezdünk...

– Honnan az olaj? – kérdem.

– Mikor az üzemanyagbázison szolgáló szovjet katonák hírért vették, hogy el kell hagyniok az országot, úgy döntöttek, mivel nem vihetik magukkal a roppant mennyiségű olajat, benzint, hát eladják. Egy hordó olaj vagy benzin, egy százas. Vitte, aki akarta. Az üzemanyagot iszonyatos méretű tartályokban tárolták, beleásva a földbe. Egy tartály, akár egy tízemeletes ház... Szóval vitték, mint a cukrot. Egy százasért egy hordó olaj, benzin. Az üzemanyag meg fogyott... Mikor felmondták a szivattyúk a szolgálatot, mert ürültek a tartályok, oldalról leástak, megfúrták a tartályokat... így újra jött az olaj, a benzin. Megint vihették az emberek, mint a cukrot. Aztán hirtelen menniök kellett, az olajcsapokat nem zárták el, mert hiszen nem is voltak... folyt az olaj, a benzin, bele a földbe. Ameddig ki nem ürültek, folyt mindenfelé. Mikor megláttam az olajtól csillogó földeket, nem hittem a szememnek. Most mitévők legyünk? Hogy kezdjük? A módját én találtam ki, hosszú éjszakákon át töprengve. A lényeg: a földbe mély lyukakat kell ásni, azokba csöveket lenyomni, a csövekbe vizet tölteni, s mert a víz nehezebb az olajnál, benzinnél, felszínre nyomja azt... A részletek s az előkészület még hosszú időt vett igénybe, lényegtelen. A módszer az én találmányom, s szabadalmaztatni fogom. Sanyi már beszélt ügyvéddel is ez ügyben... Mivel az olaj ott rengeteg, évekig lesz munkánk... Külföldön is vállalunk, hiszen ahol a szovjetek állomásoztak, mindenhol így van ez... Ez most a dolgunk, térdig olajos, benzines sárban állunk, fúrjuk a lyukat a földbe, hordjuk a vizet, merjük az olajat, a benzint... – mondja Bálint, s arcán máris ott fénylik az az angyali, a lélek legmélyéről érkező, tiszta öröm mosolya. Jobbját az asztalon felejtí, s látom, így visszagondolva, meglehet, csak néztem a hüvelykujj mellől a könyék felé kúszó, halványrózsaszín csíkot. Egészen halvány, mintha tompa hegyű, színes ceruzát húztak volna végig a bőrön. Lehetne véletlen körömhörzsolás is. Közel félnapnyi idő múlásával, hazafelé menet a vonaton utazva láttam meg igazán, s úgy hasított a rózsaszín csík a fülke félhomályába, akár a villámfény. Mi a különbség e két ige jelentése között – látni és nézni? Van-e? Hát persze, gondolom, így visszafelé pergetve az időt, s egy szadista dühével veti magát azóta is növekvő büntudatom a szavakra, hogy ízekre szedve őket, mentséget találjak magamnak. Miért nem szóltam róla? Ez nem játék, azonnal menjél orvoshoz, Bálint... Mi több, gyere, elmegyünk... Visszatérve a hétköznapi forgatagába, lassan elfelejtettem azt a rózsaszín csíkot, a látogatásból Bálint ördöggel is cimboráló állhatatossága, ügyessége rögzült emlékezetembe.

A váci ház teraszán ülünk, a mézillatú táj felett késő őszi fények szállonganak. Vera

nemrégén jött meg a kórházból, most fejét hátradöntve, szemét lehunyva, hallgat. Sötétedett már, amikor megszólalt: – A földfűró gép mellől a Sanyi vitte kórházba. A nagy fájdalmak s a magas láz miatt kénytelen volt megadni magát. Vérmérgezés, mondták a szolnoki kórházban. Miért nem hozták előbb? A életét talán megmentjük, a karját azonban, ha valami csoda nem történik, amputálni kell... A csoda az lett, könyékből csonkolták, s nem vállból... A hét végén hazahozom – suttogta Vera kiszáradt szemmel, vértelen ajakkal. Nem beszéltünk többet, Bálintról elválásunkig egy szót sem ejtettünk. A vacsorát hangtalan fogyasztottuk el, Vera leszedte az asztalról az edényt, visszatérve az ablak mellé ült, s tovább hallgattunk. Áldottak az ilyen nagy hallgatások, mert ha nem adja meg magát, mélyükön érleli a lélek az új erőfeszítéseket...

Tersánszky

Születése száznegyedik évfordulója havában a feledés homályából próbálom megidézni szellemét. Arcvonásaira nem emlékszem, szeme színére sem, hórihorgas, szikár természetnek fényudvarára annál jobban. A szomorú tréfák, vidám komolyságok mesterére, a polgárpukkasztóra, a tótágast állva furulyázóra, földi javak fittyethányójára, rímtelen versfaragóra, a még életében klasszikusra emlékszem. A Kakuk Marcira, ki saját fejéből pattant ki, hogy csorba, hegyetlen ceruzacsonkokkal vésse könyvbe önmaga szobormását. Mert ő volt a Kakuk Marci. író kortársai inkább mókamesternek tartották, mint literátornak, más írók, s ők voltak többen, a legnagyobb élő magyar író tiszelték benne. Egy régi találkozó jut eszembe, isten háta mögötti bakonyi falucskában történt. Hívták? Kérték? Feltehetően küldték, s ő ment. Egy órával túl a kezdés idején, kongott a terem az ürességtől. A kultúros lányka rágta a szája szélét, arca vörös volt a mentegetőző szégyentől. Sose búsuljon, vigasztalta Tersánszky. Van a közelben borospince? Hát persze, lett jókedve a lánykának, ide nem is messze. Már futott is a Pfeifer Matyi házához, aki már jött is a pincekulccsal. Hamar kiderült, borértővel hozta össze a jósorsa, verte is csapra a hordóit mind sorba. Tersánszky, mielőtt lenyelte volna az első kortyot, forgatta a szájában, megrágta, csak ezután dicsérte vagy elmarasztalta. A nyitott pinceajtó előtt hamarosan csődület támadt. Hé, kiáltott odalentről ő, miért nem jönnek le? Az emberek nekibátorodva indultak lefelé, odafenn már új kíváncsiak tolongtak. Az iváshoz enni is kell, kiáltotta el magát valaki. Már fordultak is az emberek, oldalszalonnával, karika kolbászokkal tértek vissza. Akadt, ki egész sonkát hozott a vállán. Egy asszony hatalmas szegetlen cipót, egy másik tepsire való rétest hozott. Mire besötétedett – ősz volt –, aki mozogni tudott a faluban, kíváncsiságtól hajtva, unaloműzésnek, a nótázó jókedv hallatára, hírére felkerekedett, hogy lásson is, ne csak mendemondából halljon. Kinek odalenn nem jutott hely, fűbe heveredve ivott-falatozott. Hallgatta a furulyaszót, a dalt. Irodalomról szó sem esett. Papírra vetett betűkről sem, mindenki csupa soha le nem írt novellát, regényrészletet, igaz és kitalált mesét hallott. Hallgatott azon a hajnalba nyúló, rendhagyó írótalálkozón.

Az a másik nem ürességtől kongó kultúrteremben esett meg. Jól előkészített irodalmi estnek indult, a városi színház nézőterére már egyetlen ember sem férhetett volna be. Az író t színpadra várták, egy helybéli irodalomtanár hetekig készült a maga nagy szerepére is. Az író fogadására éjszakáit áldozta fel. Minden úgy állott készen, ahogyan az író-olvasó találkozások dramaturgiája azt előírta. Tersánszkyt magam vártam az állomáson. A jelzett vonatról nem szállt le, a következőről sem. A

váróteremben ellenben Panka, az író asszonyának gömbölyded alakja közeledett felém. Nem látták a Józsijenőt, kérdezte. Együtt szálltunk vonatra, útközben összeszólalkoztunk, ez vele bizony nem nehéz. Átment a másik kocsiba, azóta nem láttam. Meglehet, le is szállt az első megállóhelyen. Most mi lesz, kérdeztem. Mi lenne? Mentünk vissza a városba író nélkül. Félúton, a Bazilika melletti egyik kis utcácskából egyszer csak Tersánszky hórihorgas figurája bukkant elő. Kezében hatalmas, fonatos demizson, karján szatyor, na végre, kiáltotta. Karon fogott, az első pad felé vonzolt, szatyrából poharakat vett elő, színig töltötte valamennyit. Találkozásunk öröme, isten-isten... Felhajtott két pohárral, kabátja belső zsebéből elővette furulyáját, dalolni kezdett rajta. Az emberek, akik arra jöttek, mind megálltak, egész csődület volt már. Látva ezt ő, újabb poharakat vett elő, megtöltötte, igyanak, mondta. Poharam nincsen több, borom annyi, amennyi köll... Aki ivott, adja át a poharát másoknak...

A találkozó húsz végtelen, mégis oly gyorsan eltelt percen át tartott. Ott, a színházteremben hivatalosan, mert az a kötetlen, emberi, a szálloda éttermében, éjfélutánig. Húsz percen át járt föl s alá a színpadon, vagy előrejött egészen, hunyorogva mustrálta hallgatóit. A nézőtér első sorának bal oldaláról indulva, folytatva az utolsó sor jobb széléig. És hallgatott, hunyorgott, forgatta feje búbján a micisapkát, a csönd meg a várakozó figyelem egyre nőtt, akár egy nyári felhő, gomolygott, hullámozott föl s alá, végül egyetlen ritmussá olvadt, akár egy óriási lélegzés. Olyan kitartóan szívós csönd volt, hogy elmaradt a virágcsokor-átadó ünnepi beszéd, a fülszagató tenyértombolás is elmaradt. Kérem az író elvtársat – marcangolta szét az irodalomtanár a szépséges csöndet. Kezdjük... Vaskos papírtömböt vett elő. Beszéljen nekünk... Miért ír... Milyen módszerrel... legkedvesebb művéről... Most min dolgozik... Művei eszmei mondanivalójáról... A szocialista realizmusról... Mely áthatja a műveit... Tersánszky felkapta a fejét, megforgatta micisapkáját, megvetően nézett végig a tanáron. Előrejött a színpad széléig, újabb hosszú hallgatás következett, mielőtt beszélni kezdett. Majd valahogy így válaszolt... Minden könyvem kedves, amíg írom, aztán elfelejtem sorra... Azért írok, mert ehhez értek... Eszmei mondanivalóm nincs, sosem volt... írói terveket nem készítek... Papírlapokra írok, sokszor meggyúlik a lapokkal a bajom. Elfelejtem megszámozni őket, akkor van velük dolgom. Néha füzetbe írok, a térdemen... írok arról, ami az eszembe jut... Ahogy furulyázni szoktam, tilinkózni, dalolni... ennyi az egész... Az a szocialista realizmus nem tudom mi fán terem... Más író sem tudja, de nem is érdekel, őket sem... Egy ember tudja az országban, a kultuszminiszter... O azonban nem mondja meg senkinek... Eh, az ördögbe is... Ide figyeljenek. Régen, úgy a tízes években, a Nyugatnak írtam akkoriban... Ok is rendeztek ilyenféle találkozásokat... Akkor is untam, most még jobban unom az effajta számárságokat... Tudják mit? Most menjenek szépen haza, vegyenek elő egy könyvet és olvassanak. Annak lesz értelme, de ennek? Én túl vagyok régen az efféle cirkuszokon, legyenek túl maguk is, mielőbb... Megtekerte feje búbján a micisapkáját, grimaszolt egyet, és nevetett, és hallgatott, újra nevetett. Az emberek tapsolni kezdtek, halk, finom kis csattanások szálltak magosba, olvadtak össze meghitten, úgy tapsoltak, ahogyan megrendítő színházi élmény hatása alatt tapsol az ember, ünnepélyes meghatottsággal, amit látott és hallott, leikébe zárta, s viszi magával útravalóként. Majd felálltak s csöndben elhagyták a nézőteret. Üres volt már a terem, ő is eltűnt valamerre, egyedül a megdőbbent irodalomtanár maradt a nagy találkozás színterén. Csalódottan összerakta papírjait, táskájába téve azokat, még sokáig állt ott. Mennyit dolgoztam... készültem... elolvastam minden könyvét, motyogta. És tessék... Hát akkor, mondtam, s karonfogva én kísértem le a színpadról, ki az üres színházteremből.

Megkésett szonáta

Mióta Paulust eltemettem, éjjel s nappal érzem a hiányát. Nem egyezéseink hiányoznak, azok a nagy szellemi csatározások, melyekből mindketten győztesként kerültünk ki. Sírjára télen fenyőágot, nyáron csalánvirágot s tarka szarkalábat viszek. Egy kivágott vén fa tönkjén foglalok helyet a sír mellett, s addig nézem a kőtáblára vésett nevet, amíg fel nem támadnak a múlt árnyai, s körém nem telepednek. Amíg nem látom Paulust, kicsiny szobája ablaka mellett a zöldhuzatú fotelban, térdén a kockásfedelű füzet. Leír egy szót, hogy menten át is húzza, rám néz – szeretném még ezt a könyvet megírni – suttogja. Ismét leír egy szót, mereng felette, még egy szót ír... Utóbbi át is húzza. Így megy ez egészen a lap aljáig, hogy nincsen több papír, kitepi a lapot, marokra gyúri, majd elgondolkozva apró darabokra szaggatja. Később, amikor ágybanfekvő volt már: te vagy az, hallom rekedtes hangját. Gyere csak, de ma hallgatni fogunk... Agya mellé ülök, hunyt szemmel fekszik, kintről madárfütty hallik, felnyitja pergamen szemhéját. Hallod, mondja, micsoda gyönyörű hang, az ember beleszakadhat s megfeszülhet, így énekelni akkor sem tud... Ismét lehuntyja szemét. Bőre akár a viasz, sárga, nem áramlik alatta a vér. Később ilyenek látom a ravatalon, nézem mozdulatlan arcát, s hallom: milyen megalázó az öregség, istenem, miért teszed ezt velem... De még mellette vagyok, homlokán verejték csillog, letörlöm: – Hogy elmennék már, istenem – suttogja. Túhegyes járomcsontjai s mély ráncredői között végigbotorkál a halál, Paulust azonban nem olyan fából faragták. Fürge mozdulattal ül fel, pongyoláját keresi, papucsát, cigarettát keres, rágyújt, szemében az iménti homálynak nyoma sincsen. A zöldhuzatú fotelba zuhan, először kurta, majd mind hosszabb mondatokat sző, az imént még petyhüdt vonásai kitelnek, szemében a régi, gyermeki kíváncsisággal, a kockásfedelű füzetet keresi, térdére fektetve, ceruzát keres, s addig nézi a füzetlapot, amíg nem sikerül önmagát tetemre hívnia, s a leírt szót nem húzza át: – Megtaláltam – kiáltja győztesen. Megesik, három egész nap múlik el, hogy megtaláljam azt a szót... – Nézz ide – pattan fel fürgén ültéből, az asztal mellé lép. Korrektúralapot lobogtat. – Hát nem átírta nekem? – Tudom, készülő könyvéből részletet kért egy szerkesztő, s ő küldött is. – A gyalázatos, nézd csak meg – mutatja, arcán piros foltok gyúlnak. – Mit tud arról egy szerkesztő, hogy a leírt szónak, betűnek, írásjelnek egyetlen lehetséges értelme van, és ezt megszabni az író dolga... Átírta nekem valósággal. Hogy merészelte? Ezt aztán nézheted – kiáltja, s a kefelevonat lapot apró darabokra tépi...

Azon a délutánon hőség olvasztotta az aszfaltot. Az oldalsó temetőkaput választom, a sír felé vezető árnyas utat. Sietve elhagyom a koiumbáriumok törpe piramisait, az égő vadrózsa sövényét, Paulus kávéjának íze már a számban, érzékeimben cigarettájának füstje, már ajtaja előtt toporgok, mikor az útkereszteződésben egy asszony alakja bukkan elém. – Te vagy az, Kriszta? – kiáltom, hogy egymás mellé érkezünk. – Én vagyok, istenem, száz éve nem láttalak. Kihez mégy? – A Paulushoz – mondom. – O is elment? Mikor? – fehéredik el. – Amikor a taxisblokádnak volt, temetésére is gyalog jöttünk – mondom. – Micsoda író volt – néz a távolba Kriszta.

– Mégis elfelejtették őt – mondom. Őt nem lehet elfelejteni – néz rám a nagy, szürke szemével. – Műveit könyvtárak őrzik... amelyek nélkül honnan tudnák az utánunk jövők, hogy volt egyszer egy Tabán. Paulus mindég a Tabánt írta, a szegényeket... Ne téveszd össze a nagynak mondott, meg a fontos írókat. Nagy író lehet bárki, akit annak neveznek. Paulus fontos író volt, s ez merőben más... Máté szerint a fontos író mindég szerény. A valóság igazságára esküdött fel, s nem hírnévre, pénzre...

Krisztát az értekezletről ismerem, újságíró volt, én szakfelügyelőként jártam oda. Réges-régen volt mindez, idejét meg nem mondanám most. Emlékezetem az asszony mosolyát őrizte meg, mely mintha zavarát leplezné, s a lelke mélyén egészen másra gondol, mint amiről beszél. Kapcsolatunk mindvégig hivatalos maradt, de a nagy, szürke szemeket s azt az egyszerre szomorú és vidám, zavart mosolyát soha nem felejtettem el. Sovány volt, s öltözéke, mint vasárnap a gyári lányoké, flanelblúzokat hordott, garbópulóvereket. Látnod kellene őt, megismerni, lelkendeztem egyszer Paulusnak. Nem tudom megfejteni őt, ahányszor találkozom vele, annyiféle, mondtam. Paulus faggatott még egy ideig, aztán így szólt: ismerem őt, helyesebben a férjét, Mátét. Horányba jártunk együtt a háború előtt. Akkoriban még csak udvarolt Krisztának, később összeházasodtak. Három gyermekük született... A legkisebbet Máté sokáig nem láthatta, mivel letartóztatták őt. Később Krisztát is, de valami oknál fogva, talán a kicsi gyermekek miatt, néhány év után hazaengedték. Máté hosszú éveken át volt börtönben... – mondta Paulus. – Oh, hogy te mindenkit ismersz – kiáltottam őszinte elragadtatással. – Ja, kedvesem – vetette hátra a fejét Paulus, s úgy kacagott. – A mozgalom nagy kerítő volt... – Akkoriban történt mindez, amikor minden valamirevaló embernek volt börtönviselt barátja, rokona, kitelepített ismerőse, rosszabb esetben ő maga is lehetett bármelyik...

Paulus sírjához érkeztünk, Kriszta rózsát helyez a szarkalábjaim közé. Keresztet vet, imádkozik. Oldalról nézem őt, s olyan, mintha nyílra készülne a lelke, rám néz, én vissza, hosszan s kutatva keresgélünk egymás tekintetében, s mintha ezekben az alig rebbenő pillanatokban szűnne meg az egymás elől bujdosás. Mosolygunk mindketten, amikor ő nekem szegezi a kérdést:

– Te hányas cellában voltál Kistarcsán?

– A tizenkettesben, a fogdán. Mindvégig a fogdán tartottak, a fene tudja, miért tartottak éveket fogdán? Onnan is szabadultam, a tizenkettesből ...

– Én a tízesben voltam – Kriszta a fatörzsre ereszkedik, melléje ülök. E mozdulatokban újabb bizalmak születnek, most olyan, mintha testvérek volnánk.

– A Kistarcsát honnan tudod? – kérdem.

– Magamtól jöttem rá – mosolyogja. – Hihetetlen, igaz?

– Biztosan mondták neked – mosolygok vissza. – Mindenkiről beszéltek mindenfélét akkoriban.

– Semmit nem mondott senki – komolyodik el –, egyszer az értekezleten felszólaltál. Valami módszertani hülyeség okán úgy felháborodtál, hogy minden szavad szenvedélytől izzott. Ezt a hangot én már hallottam, ezt gondoltam. Hetekig töprengtem, de hol? Istenem, hol hallottam? A következő alkalommal, vagy hónapok múlva, nem emlékszem pontosan. Az értekezlet szünetében beszélgettünk egymással, szakmai dolgokról. Akkor jöttem rá, Kistarcsán hallottam, egy éjjel. „Engedjenek ki, nem vagyok fasiszta, engedjenek ki...” Ezt kiáltoztad, emlékszel?

– Hogyne – mondom –, egészen az elején történt. Nem a letartóztatás miatt voltam kétségbeesve, a kihallgatott fasisztának nevezett. Érted te ezt? Ma már veszített a szó a megalázásból, de akkor, letartóztatják az embert, s az első kihallgatott fasisztának nevezi... Hogyne emlékeznék, a fekete szemű őr volt szolgálatban. Másnap sötétzárkába dugtak, két álló hétre – mondom. – Hogy lehet megismerni valakit a hangjáról?

– Éveken át tanultam zongorázni, abszolút hallásom van. Ma is le tudnám kottázni azt a kiáltozást. Én az embereket a hangjuk szerint ismerem meg, s tartom őket számon. Ha egyszer hallottam valahol... Különösen azokat a hangokat raktározza el idegrendszerem, amelyeket felháborodás, harag vagy más, a lélekből fakadó érzelem

fűt, lehet az boldogságos öröm is, de akkoriban ilyesmiben nem volt részünk... „Nem vagyok fasiszta, engedjenek ki...”, ma is hallom... A fekete szemű őr rendes volt, Mátétól leveleket hozott nekem, ő akkoriban a huszonötös cellába volt bezárva...

– Miért nem beszéltél erről akkor nekem?

– Nehéz ma hinni ezt, féltem. Aláírtak velem egy papírt, soha senkinek, sehol nem szólok arról, ami velem a börtönben történt. Komolyan vettem, mert féltem... Meg aztán, nem tudhattam, ha beszélek a börtönről, teszem fel, igaz, te voltál akkor éjjel... Hiszen annyi besúgó volt akkoriban. Féltem.

– Én sokszor álmomban, ma is félek – mondom, s megborzongok. Annak az éjszakának a hidege ereszkedik alá, nagy, hideg tél volt, a cellám, akár a kripta. – Attól, hogy elvisznek, bezárnak, nem lehet ezt soha elfelejteni már, nem... – mondom.

Kriszta feláll, megigazítja karján a rózsacsokrot, együtt megyünk Máté sírjához, és hallgatunk. Öt ismerte jobban Paulus, jut eszembe, mialatt Kriszta imát mormol. A villamosmegállóhoz lassú léptekkel, hallgatva megyünk. Kriszta száll fel elsőként, én az ellenkező irányba megyek majd. Megcsókoljuk egymást, jobbról-balról és jobbról, mint az oroszok. Régi búcsúzásaink megmaradtak, gondolom, s a villamos után nézek...

Az ülés elkezdődött már, a Tisztelt Ház elnöke szavazásra tette fel a napirendi pontok kérdését, amikor megjelent az ajtóban Domicián. A Ház elnöke félbehagyva a dolgát, várt, helyezkedjék el az agg képviselő. Most szavazzunk akkor, tisztelt képviselőtársak, mondta az elnök. Domicián is emelte karját, ám a szavazógombot nem érte el ujjá, felsőteste a padra hanyatlott. Az ülésteremben nagy lett a zűrzavar. Megjelentek az ügyeletes orvosok, hordágyra emelték a mozdulatlan testet, s kivitték. Túl volt már az elviselhetőség határán a döbbenet csendje, amikor a fekete ruhás férfi a Ház-elnök dobogójára lépett, mondott valamit, s elment. Álljunk fel, képviselőtársak, kezdte a Ház elnöke. Az orvosok elkövettek mindent... szájbalgáz, kanül... pészmeke... Minden hiábavaló volt. A képviselők sokáig álltak, a helyet bámulták, mely mögött az imént agg társuk szavazni készült. A padot virágerdő borította már.

Este elmentem a lányomhoz. Meghalt az apád, mondtam. Lehetetlen, ingatta a fejét. Tegnap egész délután együtt voltunk. Honnan veszed? Megmondtam. Csak nézett rám azzal az apja nefelejskének szemével, mignem könnyektől lett homályos, aztán a vállamra borulva felzokogott. Sírjál, öleltem magamhoz. Sírjunk. Olyan távozott közülünk, kinek a nevét őrizni fogják. Mindazokéval, kik náccal, pogány keresztényekkel, vörös- és fehérterrorral szembeszegülni mertek. Besötétedett, villanyt nem gyújtottunk, a Lányom még hangosabban zokogott. Különös, szaggatott sírás volt, soha nem hallott, fájdalmas zokogás. Késő este lett, mire megnyugodott. Elváláskor az ajtóhoz kísért, mielőtt nyitottam volna, így szólt: a temetésen nekem hol lesz a helyem? Erre még nem gondoltam, feleltem. Megbeszélem Vandával... Mit kell megbeszélned, kiáltott. O volt az apám, vagy más? Az apád Domicián volt, feleltem. Akkor a ravatala mellett van a helyem, dobbantott a lábával. Vandával beszélnem kell erről, hiszen tudod, hogy... Csak beszélj, akármit is... dobbantott ismét. Ott fogok állni a koporsója mellett, Vanda mellett... ott van az én helyem. Elbúcsúztunk.

Vanda, Domicián elsőszülött lánya, aki anyja halála után elvált asszonyként visszaköltözött apja házába. Látszatra szép egyetértésben éltek, mindaddig, amíg az én Lányom meg nem jelent az együttélésük színterén. Mivelhogy az én Lányom a Szigony utcai ház egyik lakásában fogant, a gettóból szökött zsidók, náccal szembeszálló, katonaszökevények menedékhelyén. Azon az éjszakán, amikor angolszász nehézbombázók földig rombolták a csepeli szabadkikötőt. Földre szórt szalmán hanykolódtunk egész éjjel. Domicián hajnalban felöltözött, az ablak mellől bámulta az égő raktárházakat, a várost sűrű füstfelleg borította. Mennem kel, hajolt aztán fölém, és

megcsókolt. Nem tudom, mikor látlak, vigyázz magadra, mondta és elment. Hetek múlva a Nyugati pályaudvar folyosóján vártam rá, üzenetet és csomagot kellett vinnem Csepelre. Karonfogva sétáltunk föl s alá, néhány percig tartott az egész. Mennem kell, mondta, a szlovák fiú börtönből szökött, halálbüntetés elől. Sem papírja, sem pénze, szállása sincsen, ahol aludjon... Majd keresni foglak. Gyerekem lesz, súgtam a fülébe, amikor megölelt. Honnan veszed, nézett rám döbbenettel. Megmondtam. Óh, az még nem biztos, mosolygott megkönnyebbülten, hangjában az iménti döbbenettel. Várni kell, amikor egészen biztos lesz...

Tettem tovább, amit addig. Sárgacsillagos házakba élelmet, hamis okmányokat, pénzt hordtam. Egyszer a Dohány utcai ház kapualjában egy asszony szegődött mellém, karján kisgyermeket tartott: vigye magával, könyörgött. Hogy ne öljék meg. Maradjon életben, zokogta. Maradjon életben legalább ő. A karonültöt még aznap este Pesterzsébetre vittem, az esztergályos feleségéhez. Katinka ura akkor már hónapok óta fegyverrel a kezében szolgálta a hazát, valahol a Don környékén. Elcsodálkozott. Ilyen későn, mi okból, kérdezte. Mikor a karomban tartott égővörös hajú kisfiúra nézett, mindent megértett. Itt hagyhatod, mondta, a házban rendes emberek laknak. Vigyázni fogok rá, s legalább nem leszek egyedül, mondta. Megfürdettük a kicsit, Katinka burgonyapürét készített, megetettük. Istenem, ha áldott állapotban maradtam volna, hogy reméltem, mondta. De nem. Egyhetes házások voltunk, amikor János megkapta a sürgős katonai behívót.

Ismét hetek múltak el, amikor a Szigony utcai házban találkoztam Domiciánnal. Állapotom akkor már szemmel is látható volt. Mit tegyünk, kérdezte aggódalmasan Domicián. Semmit, szülni fogok, feleltem. Nehéz dolgod lesz, hiszen háború van, mondta, igaz, nem tart már sokáig. Nem tarthat már sokáig, feleltem. Késő este volt, amikor elkísértem a villamosmegállóhoz. Sokáig vártunk, villamosnak semmi jele. Megint gyalog kell mennem Pestújhelyre, mondta Domicián. Újabban mindenhová gyalog kell menni. Szétverték a síneket, leszaggatták a villamoshuzalt... Ha te halsz meg, mondta és átölelt, veled a gyermek is. S ha én meghalok, felneveled őt? Felnevelem, mondtam a lelkemből jövő szavakkal, úgy, mintha oltár előtt esküdnék. Felnevelem. De egyikünk sem hal meg, és nem tarthat már soká, mondtam. Domicián nem felelt, tenyeréből ernyőt formálva, a messzeséget kémlelte. Mintha jönne valami, mondta. Az anyákat csak sajnálni tudom, mondta később. Szülnek és temetnek, szülnek és temetnek... A háborúban is szülnek és temetnek. Menj vissza, késő van, ölelt át, a villamos közeledését már hallani is lehetett. Még egyszer megölelt, forrón, szorosán magához vont, aztán gyengéd mozdulattal elküldött, s a villamos felé indult. Mielőtt felszállt volna, visszanézett. Így őrizte meg őt emlékezetem hosszú évtizedeken át, utolsó találkozásunk ez volt. Amint lassú léptekkel megy, fellép a villamosra, oldalról láttam sovány alakját, oly vékony volt így oldalról, mint a papírszelet...

Akkor már kézigránátokat is hordtam, piaci kosárban, aktatáskában az angyalföldi raktárba. Társaim német hadifogoly vagonokból ukrán fiúkat szöktettek, egy elhagyatott grundon rogyadozó, régi épületben találtak számukra menedéket. Pénzt és élelmet Domicián juttatott a szöktetett hadifoglyoknak, fegyvert azért akartak, hogy a bűvőhelyükről kitörve, a Kárpátokban akkor már tanyát vert partizánokhoz csatlakozva, folytassák a nácik elleni küzdelmet. Nem féltem bombáktól, nyilas járőröktől, gépfegyverlövésektől, robbanó aknáktól – befelé figyeltem, arra, ami a testemben zajlik. Ha elült a harci lárma, beszélgettünk. Mondd, mi leszel? Fiú vagy lány? Kérlek, légy fiú, suttogtam, a férfiaknak mindig könnyebb az élet. A válasz gyengéd rúgás volt, évek múlva voltam képes megfogalmazni: az élet nem fiú vagy lány, nő vagy férfi kérdése, embernek maradni, az a nehéz...

A Lányom két bombázás között született, a Szigony utcai ház óvóhelyén, egy

vaságyon. Domiciánt akkor már hetek óta ágyútüzek és lángok választották el tőlem. Gyermekeit nem látta újszülöttnek. A budai Vár utcáin ember volt embernek farkasa, Pesten elhallgattak már a fegyverek, amikor Domiciánt a legjobbnak hitt elvbarátja törbe csalta, börtönbe zárta, és hamis vádakat koholt ellene.

Józseffel sorbanállás közben ismerkedtem meg, Lányommal a karomon nap mint nap enivalóra vártam. Nyár vége volt, s egy napon volt tejem s kenyerem már, mikor József így szólt: hazakísérhetlek? Hazakísért. Másnap is ezt kérdezte, másnap is hazakísért, behívtam a házamba. A konyhában ültünk, mindég csak a konyhában. Levest főztem, burgonyát héjában, együtt ettünk. Azon a napon kukoricalepényt sütöttem, a Lányom ott tipegett körülöttem, a csikótűzhely sütőjéből langyos meleg áradt, ettünk. Evés után a Lányom József ölébe mászott, átölelte, s azt mondta: papa. E naptól a Lányom ebéd után mindég felmászott József ölébe, hozzábújt, s azt mondta: papa. Mikor József távozni készült, elkísértem a kapuig, ott sokáig álltunk, s hallgattunk. Hűvös volt már, az égbolt szürke volt és sötét, amikor így szólt: legyél a feleségem. Úgy foglak szeretni, mint a gázkamrában megölt feleségemet, a Lányodat úgy, mint az elpusztított fiamat. Nem tudtam felelni, sírtam egész éjjel. Tél közeledett, gallyakkal tüzeltünk, József rakta a tüzet, a Lányom az ölében ülve hajtogatta: apu, papa... Milyen jó meleg van. Nehéz télnek néztünk elébe, erről írtak a lapok, erről beszéltek az emberek. Nincsen élelem, tüzelő, munkahely sincsen. Legyél a feleségem, mondta József akkor már ki tudja hányadszor. Ha megbocsátod nekem, feleltem, hogy a Lányom apját szeretem, kiről azt sem tudom, él-e, vagy halott. Nem vagyok hős, elfáradtam nagyon. Megbocsátod-e? Hogy nem tudom elfelejteni. József sokáig hallgatott. Lányom karjait gyengéden lefejtette magáról, a földre állította, mi bementünk a szobába és sírtunk. Másnap az mondta: én megbocsátom, hogy a Lányod apját szereted. Te vajon azt énnekem, hogy a halott feleségemmel álmodok? Éjjel. Nappal téged kívánlak. Megbocsátod-e? Mi mást tehetnénk, kérdeztem, élni kell, felnevelni a Lányomat. Összeházasodtunk. A Lányom bájos gyermek volt, okos serdülő lányka, menyasszónynak gyönyörű, fiatal anyának csodálatosan szép. Gyermekei iskolába jártak már, mikor egy napon nekem szegezte a kérdést: mondd meg, ki volt az apám? Óh, hogy félttem e naptól. Mintha kést döftek volna belém, felelni sem tudtam, csak harmadnap. Megmondom, ki volt az apád, a kisszobában ültünk, emlékszem. Alkonyodott odakünn. Most már megmondhatom, mert megnyíltak a börtönök kapui. Szabadon engedték a papokat, kommunistákat, anarchistákat, ötvenhatosokat, és minden másféle lázadót kiengedtek a börtönökből. A nagyimréseket is, a rajkosokat is. A te apád Domicián volt, az, kiről mostanában vezércikkeket, újsághasábokat írnak, rádióban, tévében faggatják börtönéveiről. Könyvei látnak napvilágot és ünnepük, mint a nemzet egyik hőségét. A neve Domicián. Én akarom megtalálni, vágott közbe a Lányom. Apja nevét felírtam, s ő e fehér lappal a kezében elindult apát keresni. Először egy budai presszóban találkoztak, később sokfelé látták őket, amint meghitten összébújva, halkán beszélgetnek. Le sem tagadhatják, hogy apa és leánya ők ketten, mondták az emberek.

A szoba még őrizte Domicián utolsó cigarettájának füstjét, a fotel, melybe zuhantam, testének melegét. Nincsen fekete blúzom, kesergett Vanda. Tudnál-e kölcsönözni? Hát persze, feleltem, még ma elhozom neked. Rágyújtott, mohón szívta a cigarettát. A telefon felcsengett, Vanda, mintha előlem mentené, úgy kapta fel a kagylót. Először hallgatott, majd beszélni kezdett: köszönöm. Nem, semmit nem tudok még. Mindössze annyit, diófa koporsó, csipke szemfedő... a Parlament saját halottjának tekinti. Ült volna mellém, vagy szemközt a fotelbe, ámde újra csengett a telefon. Újra igen, köszönöm, nem tudok még semmit. Azt igen, diófa koporsó, csipke szemfedő... a Parlament a saját halottjának tekinti... Ki tudja hányszor hallottam én

akkor, éjfélig bezáróan, hányszor? Mialatt torkomat szorította, a lelkemet marta a Lányom kérdése: az én helyem hol lesz apám ravatalánál? Erőszakosan s kitarotn csengett a telefon, ha végzett egyik beszélni vágyóval, máris csengetett a másik, aztán ugyanaz, mintha gép ismételné... még semmit nem tudok, azaz diófa koporsó, csipke szemfedő. Éjfél is elmúlt már, a részvétkívánók lassan ritkultak, odakünn világosodott már, mikor felálltam, mindketten az ajtóban álltunk. Elhozod akkor a fekete blúzt, kérdezte Vanda. Előbb feleljél nekem, csaptam le izzó kérdésemmel reá. Mondd, Vanda, az én Lányom hol fog állni? A ravatal mely részén lesz helye? Apátok temetésekor... Vanda szeme felvillant, hangjában mély felháborodás kongott: hogyhogy hol van a helye? Hát úgy, kezdtem dadogva, elvégre apádnak két lánya van, nemde? Vanda megfordult, a belső szobába sietett, égő cigarettával tért vissza. Hallgatott. Hallgattam. Elszívta cigarettáját, újra gyújtott rá, hirtelen fordult felém, hangosan nevetett. Istenem, hát hová is álljon? Tudod, ahová akar, oda. Ki ismeri őt? Senki. Mindenki engem ismer. Az apám lánya én vagyok. Mondta, nem nézett rám, fényes körmeit vette egyenként szemügyre, nyitottam az ajtót. A kijáratig kísért, a nyitott ajtóban még álltunk sokáig, mintha évek folytak volna el mellettünk. Kiléptem a gangra, becsapódott mögöttem az ajtó. Ma is felriadok álmomból, arra a tompa, agyúlövésre emlékeztető ajtócsapódásra...

Domicián ravatalát oly szorosan állták körül a sűrű sorokban érkezők, hogy koporsója mellé jutni minékünk egyenlő volt a lehetetlennel. Pártvezérek és miniszterek, diplomata és politikusok, ortodox és reformkommunisták, hithű keresztények és ateisták, főszerkesztők s egyszerű újságírók, képviselők a Parlamentből egymás sarkába hágva tülekedtek, hogy minél közelebb kerüljenek az elhunyt földi maradványaihoz. Mi, Domicián egykori társai utat engedve húzódtunk félre – hiszen ők fontos emberek, mígnem mi egészen hétköznapiak vagyunk. Lám, halála után mennyi a barátja, mondta a szlovák fiú. Sebaj, legyintett, mi innen búcsúzunk tőled, barátunk, az öreg japánakác mellől mondjuk: nyugodjál békében. Amíg mi élünk, őrizni fogjuk emlékedet...

A szertartás a Himnusszal kezdődött. Ezután léptek elő a szónokok, hogy szünni nem akaró áradatban egymást követve, vélt és valódi érdemekkel illessék a megboldogultat. Milyen sokáig mondták. Milyen üresen kongtak a szavak. Milyen szürke-volt az égbolt, milyen nagyon vártuk, legyen vége. Ez is megtörtént. Aztán ágyútalpra helyezték a címeres, nemzeti lobogóval borított koporsót, s elindult a Mercedes a sír felé. Most majd meglátom ötp gondoltam, amint Vanda mellett szorosan, lehajtott fejjel halad apja koporsója után. Hiszen mindkettejük apja volt Domicián. Lassan rajzolódott ki a valóság, pillanatokig nem hittem a szememnek. Vanda egyedül haladt a koporsó mögött, nagykarimás kalapját fekete fátyol övezte. Királynői méltósággal vonult, járása oly büszke volt és dacos, mintha Domicián földi pályájának minden érdemét ajvállára rakták volna. A Lányom nem volt sehol. Messze Vanda mögött egy öregasszony lépkedett, szemét törölgette, mellette fiatal férfi, egy asszony s kicsi gyermek. Őket követően a gyászolók végeláthatatlan sora. Amerre ellátott a szem, ember ember hátán tolongott. A sírhoz érkezőben újabb beszélni vágyók méltattak, sirattak, dicsértek és magasztaltak. Ezzel is valami végére érve, katonai díszszázad sortüze riasztotta a kopasz ágakon ülő madarakat. Az emberek riadtan néztek körül, a harci zaj fülszaggató görcsét ezután lágy gyászzené hangjai oszlatták szerte. Hullottak már a fagyott rögök a sírba, mikor a földhalomra fiatal, fekete ruhás nő lépett fel. Kezében egy szál rózsa lángolt, szeméből könnyek záporoztak. Állt egy ideig ott, majd a földlapátolások egyik lepkeszárny billenésnyi szünetében virágját a sírba hajította. A rózsa a magosba röppenve a sír fölé szállt, mintha hullani tétovázna, hosszú pillanatokig kitárt szárnyú madárként lebegett. A

gyászolók mind az izzóvörös rózsát s a fekete ruhás, ifjú nőt bámulták. Ki lehet ő, fordultak egymáshoz. Ki tudja, suttogták, sohasem láttam... Mikor a rózsza a sírba hullott, a fekete ruhás ifjú nő, éppoly váratlanul, mint a majdan Domicián koporsójára boruló föld halmán megjelent – mintha álom lett volna, a képzelet játéka –, el is tűnt. A Lányom ekkor már a vállamra borulva zokogott. A lélek legmélyéről feltörő fájdalom hangjai felszálltak, egy ideig a nyitott sír felett keringtek, hogy aztán a gödörbe hulljanak. A szlovák fiú a Lányomat vigasztalta: semmi nem idegenebb apádtól, mint ez a hivalkodó, hideg-rideg gyászpompá, mondta, és megcsókolta a Lányom homlokát.

A sírt betemették. A malomkeréknyi koszorúkból hegyeket emeltek. Villogó masinák, tévékamerák a szertartás utolsó mozzanatait vigyázták. Menjünk, mondta a szlovák fiú. A kijárat felé menet még egyszer visszafordultam, Vandát láttam. A koszorúhegyek tövében, éppen kalapja fátylát igazította, amint a jól ismert államférfi melléje lépett, Vanda keze fölé hajolva, bizonyára együttérzéséről beszélt. A sor végeláthatatlan volt, az emberek türelmesen várták, hogy elrebeghessék az ilyenkor szokásost. Vanda kipirult arccal, hidegtől vörös orral állta a rohamot. Egyedül állta...

Fekete hárászkendő

Fodor Jakab szenttelen fahangja – írja alá, de valamennyit – számomra most a cselekvés azon fal melletti kandallója, melyhez majd az elkövetkező években szüntelen vissza kell térnem, hogy életem eddigi kanyargóin eligazodjak. Megkövülve és tehetetlenül ültem főnökömmel szemben, egészen addig, amíg kezemnek dolgot nem adott. Mindég így van ez velem, amint kezem munkához, bármiféle cselekvéshez láthat, képzeletem lóra pattan, s nyargal akár a lehetetlenbe. Nincsen előttem akadály, melynek legyőzésére ne lennék képes. Itt ülünk egymással szemben, s hallgattunk ez ideig. Az elmúlt félóra eseményeire gondolva már bántam, amiért oly határozottan igent mondtam, s elfoglaltam és elfogadtam a helyet s ajánlatot, amely szerint jó néhány fokkal magasabbra léphetek a társadalmi ranglétrán. – írja alá... – Nekilátok nagy serényen, s írom nevem betűit, sokféleképpen. Az első aláírásom hegyes-szálkás betűtömb, valósággal lefekszenek a papíron, a következő valahány, annyiféle, hosszú-sovány és deformált az utána következő betű, olvashatatlan. A negyedik csupa gömbölyű betűből áll, talán ez az igazi énem, ez én vagyok, igen, egyetlen nekifutásra írott betűsor, kezem fel sem emelem az elsőtől az utolsóig, olvashatóak és öblösek, lány vonalvezetésűek, mint az anyaöl. A következő papírra rajzoltak minden betűje balra dől, a grafológia tudománya szerint az ilyen aláírás gazdája hatalommániás és agresszív. Tehát lakozna bennem is hatalommánia? A hatodik s a többi, valahány, annyiféle, akad köztük olyan macskakaparás, melyet nem vállalnék majd néhány év múlva. Nagy nekilendüléssel, föl s alá hordott kézvonások, a nagyképűség mintapéldája az ilyen aláírás, tulajdonosa nem tartozik a szerények táborába. Amint átlapozom az aláírt papírokat, magam is elcsodálkozom. Nesze neked, írásszakértő, ki messzemenő következtetésekre ragadtatnád magad egy aláírásból kiindulva. Kis aláírásgyűjtemény, gyönyörködöm magamban, bizonyos kötelező előgyakorlat egy leendő hatalmi állapothoz. Ezen papírtömeg, melynek minden darabját aláírásommal fémjeleztem, bizonyítja tehetségemet, rátermettségemet bizonyos magasabb rendű teendők ellátására. – Tessék – tolom Fodor Jakab elé művem. – Aláírta? Valamennyit? – emeli rövidlátó szeméhez egyenként a lapokat, hogy meggyőződjék arról, amiről már kettős bizonyossága lesz. Idiszen le nem vette a szemét aláíró kezemről. Fő az egészséges bizalmatlanság, jut eszembe a hajdani szemináriumi

tanítás, réges-régen volt, igaz, de sosem felejttem el. Kötelességem, hogy ne felejtsem, az ellenség soha nem alszik. Az ember akkor se higgyen, ha saját szemével győződhet meg arról, amiről kell. Ha ötször megnézte s ugyanazt látta, akkor, igen, csakis akkor... Fodor Jakab azelőtt villanyszerelő volt a város egyik nagyüzemében, kerek tíz esztendeje annak, hogy fontos állami tisztség viselője lett. Mosolyogni is elfelejtett, mióta e gondokkal terhes pozíciót viseli, most azonban mintha szája sarkában újtára leélne egy icipici lágy mosolysuhanás, mely tagadhatatlanul régi ismeretségünknek szól. – Az esküszöveget is aláírta? – teszi hunyorogva maga elé a papírhalmot, az elhangzottak lehetnek kérdés s felelet is egyben.

– Hogyne, hogyne – nevetek megkönnyebbülten. – Elolvasta?

– Hm, természetesen – hazudom –, nem végig. – Olvassa el. – Olvasni kezdem az illetékes oldalt. – Hohó, hangosan olvassa... – Olvasom fennhangon. – Hohó, álljon fel, az esküszöveg nem akármilyen, az esküszöveg fogadalomtétel – dorgál fahangon –, amelynek értelmében maga állami tisztségviselő e pillanattól kezdve, s az nem akármilyen... – Természetesen teszem a dolgomat, s közben azon töprengök, miért ilyen hivatalos, amikor mi egyszer, egy névnap alkalmával, pertut ittunk. Lindát is látom közben, kerek arcú, kövér tanárnő, a gyerekek annak idején, amikor magam is tanítottam, Daginéninek hívták a háta megett, gúnyosan mosolygott, mialatt Fodor Jakab ékes szavakkal ecsetelte vezetői rátermettségemet. A deszkasovány Spránitz Éva, ki azért nem viseli a férje nevét, mert a város jeles építésztervezője, s ő nem akar idegen toliakkal ékeskedni, amikor sajátja is van, nyíltan és lenézően mosolygott, s egyenest reám, amikor Fodor Jakab éppen a glóriát rajzolta fejem fölé a fahangjával. Eszembe jutott az is, ezen teremben fosztott meg Kardos Gergely tanítói hivatásomtól, nagyobb részben ugyanezen emberek előtt. Közben végzek a hangos olvasással, Fodor, akár a kisdíáknak, int – foglaljon helyet. Aztán, mint aki a lehető legjobban végezte a dolgát, a papírdombot a zöld irattartóba helyezi, azt bele degeszre tömött aktatáskájába, s feláll, hogy annak összezárásával s a szíjacskák csatolásával boldogulhasson, s a táskára nehezedik felsőteste egész súlyával. – Sok egészséget és jó munkát kívánok – mondja immár harmadszor. Elfoglalja a helyét, s egykedvűen bámul az ablakon túlra. Suta helyzet, miért nem vettem reggel, amikor befelé igyekeztem, egy üveg konyakot? Most kínálnom kellene őt, hogy feloldjam a merevgörcsöt, mely nemcsak őt, engem is bénít...

A Város Főtere kelet felől nyugati irányba nyújtózik, így ad helyet az északról délre bukducsoló, girbe-görbe utcáknak. Ívének ellipsziséjét a királyi bazilika s palota súlyos kötőmbjeinek vonalvezetése határozta meg, hogy évszázadok múltával a posztóház polgári előhírnökségével zárja majd le. Amint körbejárja a teret a szem, a Széchenyi-palota fenséges barokkján pihen meg – ma a városi tanács hajléka. A maga idejében kétemeletes tömbjével bizonyára felhőkarcolónak számított. Faragott tölgyfa kapuja fölött az erkélyt a Szépség és Okosság római istennői tartják a vállukon, kovácsoltvas erkélyrácsa – fekete csipkekendő. Kelet felé haladva gondolatjelnyi utcácska szökken elébed, túlsó felén a Káldi-féle posztóház, mint a polgárság előhírnöke. A városból kivezető út alatt a királyi bazilika alapkövei pihennek, mélyen lenn a földben. S ha szökken a pillantás, egyszeriben a Romkert nyolc, valaha templomboltozat-tartó oszlopán terem, melyeket mintha kardéllal vágtak volna el, alig valamivel a föld szintje felett. Az egykori templomhajóiban kettős dombvonulat – az Árpád-háziak királyi tömegsírnak helye. Hirtelen ismét nyugati irányba haladva, copf stílusban épült palota fogad – a megyéspüspök rezidenciája. A Fő tér és Fő utca metszőpontjában a ferences templom és rendház, a tűhegyes templomtornyok a Fő térre vetítik árnyékukat. A rendház roppant kőfalai három utcát ölelnek át, s mintha a Vértes és Bakony

találkozásának hasadékból a várost szüntelen ostromló szelek feltartóztatására épültek volna. Hogy fel ne kapja a lezúduló szélforogteteg a Fő teret mindenestül, s sodorja délnyugat irányába. Újabb utca-szünetjel, hosszú barokkház nyúlik végig, Madame Pompadour kerevetjén sem tehetné kényelmesebben. Zárt erkélyének stukkói – a térnek magát kellető kacérság. – Újabb utcányi gondolatjel, s az egykori Hitelbank-ház szecessziós összevisszasága kér alázatosan s kap helyet – ma a városi pártbizottság hajléka. A kicsi, zöld barokkház szerényen bújik meg, csak a városbéliek tudják, udvarában élő középkor tanyázik. Középkori várfalmaradvány, ezeréves kút, csillogó tükrében ma is láthatja arcát, aki föléje hajol. A falak mellett pogány és korakeresztény kori sírkövek, s egy ecetfa – éppen a lombját hullajtja. Újabb kanyargós utcácska, s lábasház hetyke rokokója lejt a szem elé, száz évvel ezelőtt emeletet húztak rá, így lett jellegzetes polgári előhírnök. A Fő tér s a Fő utca évekkel ezelőtt új nevet kapott, a kor szellemének megfelelően – bizonyos progresszív politikusokét részesítették előnyben, a Fő utca és Fő tér esetében egyaránt. Farfekvéssel világra jött szavak, mássalhangzótorlódás, még lenn a hangszálak táján. Fő tér és Fő utca volt ez mindég – mondták, a Fő térre ballagnak emberemlékezet óta a diákok, maskarába öltözve, komédiázva búcsúznak ifjúságuk szép napjaitól. Nagy körutat tesznek meg a városban, hogy a Fő térre térjenek majd vissza. Itt gyülekeznek a május elsejét ünneplő felvonulók, s a tanácsháza erkélyéről a város vezetői ünnepi beszédek mondanak majd. Este itt tartják meg az utcabált, öregje-fiatalja ropja majd hajnalig. A Fő tér amolyan újkori Agora, ki csak teheti, errefelé veszi az útját, hogy összetalálkozzék baráttal, rokonnal, ismerőssel, hírül vegye mindazt, ami a város más részeiben történik.

A rém- és valóságos hírek hallatán a Fő térre siettem, munkám végeztével, késő délután. Soha ennyi embert nem látott ez a térség. Álltányi kis helyet a tanácsház mellett találtam, nagy furakodás árán ezt is. Vállam s hátam, mintha kerékbe törnék más háta és vállak, amint hozzám préselődtek. A levegőt, mintha mind elszívták volna már azok, akik reggel óta itt ácsorognak. Koromsötét volt, a lámpák nem égtek. A püspökség felől villant időnként fénycsóva, s végigpásztázott a téren, s valahol a pártbizottság mögött hunyt ki. A fénycsóva vonulatában ismerős arcokat kerestem, valakitől hallanom kellene, mire is várnak itt. Azonban sehol egy ismerős, a közelemben legalábbis. Mentem volna az utamra, hogy mielőbb hazaérjek, de mozdulni sem tudtam a hozzám préselődő hátaktól, vállaktól. Rengeteg ember, állapítottam meg, amint a fénykéve újra és újra nekivágott, majd eltűnt, ezúttal a rendház falai mögött. – Hogy kerül ide? – hallom Fodor Jakab hangját. Hogy megörültem, amint látom, karnyújtásnyira van tőlem. Melléje kell jutnom, határozom el, s amikor újabb fénycsóva világítja meg a teret, mozgolódás is támad, valaki távozni szeretne, de hiába – Fodor mellé férkőzöm, nagy nehezen. Felragyogott az arca, amint a kezét nyújtotta. – Eljött? Maga is eljött? – mondta, mintha kötelességemet teljesíteném éppen. Elmaradhatatlan, degeszre tömött aktatáskáját a jobbában tartotta, válla lóval alacsonyabban, egészen lenn a balhoz képest. – Mire várnak? – kérdeztem, az izgalomtól remegett egész testem. – Pisszt – tette szájára két ujját –, megtudja nemsokára. Maradjon csöndben. Amint látja, mások is hallgatnak. – De hát miért? – Megtudja nemsokára. Kérem, legyen csöndben. – Hallgattam, s múltott az idő, anyám járt eszemben, aki vár, s mint rendszerint, mivel kések, egyre türelmetlenebb. Megjelent képzeletemben, amint házunk kapujában áll, vállán az elmaradhatatlan, fekete kendő, az álla alatt fogja össze, egészen szorosan, magasra fogja, télen fejkendőt pótol vele, anyám nyáron is fázós, egy ideig türelemmel vár, ha kések, s az idő egyre múlik, elindul, tesz néhány lépést a város felé. Fejét jobb felé fordítja, ez irányból vár, noha megesett, a külváros felől érkeztem, akkor eléje toppanok balról, hupp, dobbantok lábommal, befogom tenyeremmel a szemét. Jaj, istenem, hogy tehetsz ilyent, hogy... dorgál, megnyugodott már, amikor karonfog, s indulunk befelé a kapu alatt. Bizonyára

nyugtalankodik miattam, jó órával ezelőtt otthon kellett volna lennem, elbáméskodtam az úton. Szólnom kellett volna reggel arról, valamivel később jövök. – Elkezdődik – szorítja meg a karomat Fodor, izgalma reám ragad. – El? – kérdem fojtott hangon. Megvárom, mi is kezdődik, hadd lássam, aztán máris megyek, anya ne idegeskedjék miattam. Újabb fénykéve kaszál végig az emberek feje felett, majd kihuny. A tanácsház erkélye mögötti szobában világosság van, nem tudom, mikor gyújtottak fényt. Magas férfi lép az erkélyre, reá szökken a fénycsóva, s hosszan ott marad. A szememnek alig hiszek, Kardos Gergely, a város patinás gimnáziumának igazgatója. Mit akar?

Beszélni kezd, hangja mélyenzengő, Kardosnak csodaszép hangja van. Felolvasásai jutnak eszembe, irodalmi szakkört vezetett, József Attila-verseket nála senki nem tudott szebben elmondani. – Magyar testvéreim – kezdi –, forradalom van... másféle szocializmust akarunk... ez a fajta nem kell a népnek... zsarnokság... öntelt vezetők... úgy uralkodnak a nép felett, mint régen a zsarnokok... – Kardos szavai átforrósodnak, már semmit nem értek abból, amit mond, csak érzem behízselgő, mégis érces hangjának izzását, mintha nem is lenne fontos a köröttem állóknak sem a szavak értelme, azt az erőt akarják érezni, amely a hangjából árad, erőteljes, férfias vonásai közül, amint a reflektor fénye újra és újra felsőtestére szökken, időzik ott, majd a tömeg feje felett elhúzva a rendház mögött kihuny, hogy néhány pillanat múlva újra kezdődjék az egész, akár egy színpadi játék. Az emberek fel-felmorajlanak, egyszerre sóhajtanak, kis biztató szavakat kiáltanak Kardos felé – úgy van, mondd csak testvér, igazad van... tudjuk mi ezt... – Kardos hangjában szomorúságot fedezek fel, anélkül, hogy érteném szavait, megerősít ebben, amint széttárja két kezét, fejét hátraveti, azt várom, kezei imára kulcsolódnak, a tömeg felmorajlik ismét, amikor váratlanul befejezi. A tömeg tapsolni kezd, nem úgy, mint máskor, ütemesen, vörösre vert tenyérrel, meghitten és apró, sűrű tenyérverődésekkel, lelküket adják bele, s éppolyan forró lesz a levegő, mint Kardos Gergely iménti beszédjétől. A Fő tér valósággal lángol a hosszan tartó, lélekből jövő tapstól, Kardos csak áll az erkélyen, a fénykéve mellén, ünnepélyes arcán időzik, amikor felemeli a jobbját. – Polgártársak, énekeljük el a Himnuszt – zengi. Felszabadult sóhajtás úszik végig a téren, valahol a pártbizottság táján kezdi el egy vékony, reszkető, kissé hamis hang – Isten áldd meg a magyart... – hamarosan azonban együtt énekel minden ember. Oldalra nézek, Fodor arca átszellemült, s buzgón igyekszik lépést tartani a hangjával. Amikor a Himnuszt befejeződik, valahol újra kezdik, a rendház mögött állók, talán a kis utcába szorult emberek, nem tudom. Harmadszor s negyedszer is elénekelik, ekkor azonban már indulószerűen, ütemesen, túl gyorsan – Isten-náldmee-ga-aa ma-gyart... Boldogan énekelek, Fodor olykor oldalról rám néz, szemével helyesel, aztán az erkély felé fordul, Kardost nézi. Valahol a pártbizottság mellett kezdődik el az a ringatózás, összefogódnak az emberek, deréknál, vállnál, s a ritmus ütemére hajladoznak jobbra-balra. A hajladozás átterjed a téren állók szinte mindegyikére. Én Fodor Jakab karjába fűzöm előbb az enyémet, ő azonban derékon fog, én hasonló módon őt, tőlem jobbra egy középkorú asszony fog át, s így hintáztatom felsőtestemet a Himnuszt indulószerű dallamára. A reflektorfény valósággal fényárba borítja a Fő teret, láthatom, a sok ezer ember mint ringatózik, hajlong, akár a tenger egymás hátára sodródott hullámai, s alig telik el néhány perc, valamennyien egyszerre dőlnek jobbra, majd balra, a fénypásztában láthatom, mint hunyják le szemüket az emberek, mint költözik arcukra valami idegen áhítat, melyet azelőtt sohasem láttam, amely vadul mámoros, mégis elzékenyülés s ünnepi kifejezés, s mindezek ötvözete, s mintha az énekelés bármely pillanatban véget érhetne, ezt érzem a különös áhítat láttán, s akkor ahányan vagyunk, annyifelé futásnak eredünk. Bűnös áhítat, fogalmazom meg végre, mialatt magam is énekelek, s Fodorra nézek, vajon az ő arca mit rejteget, milyen kifejezés ül rajta? Fodor lehunyja a szemét, s mosolyog, soha nem láttam őt mosolyogni azon névnapot ünneplő éjszakán kívül,

mikor mintha megfeledkezett volna magáról, hivatali tisztjéről, méltóságáról, s felszabadultan hahotázott, feltehetően az ital hatására. Most azonban semmi köze leplezetlen boldog mosolygásához sem névnapi mánornak, sem itálnak. Vonásai kiteltek, szabályos, szép férfiarc, gondolom. Hosszan nézem így ringatózás közben, ő vissza reám, amint befejeződik a Himnusz, a Fő tér valamely sarkában újra elkezdik, Isten áldd meg a magyart... Nem láttam, mikor tűnt el az erkélyről Kardos Gergely, s az eléje mikrofont tartó, zömök férfi, az üres erkélyt látom hirtelen, s a mögötte lévő szobában árnyalakok jönnek-mennek, hogy aztán váratlanul egy természetes férfi kilépjen ismét, nézelődik a korlátra dőlve, aztán eltűnik, hogy helyébe a rövidnyakú lépjen, akit olyan jól ismerek, de ez majd később derül ki. Minden átmenet nélkül elkezd, a mikrofonból süvítene a szavak, robbannak, sikoltanak és dörrennek, hogy felnyög e roppant hangáradatra a különben sem masszív szerkezet. A még ringatózva éneklők hirtelen félbehagyják az éneklést. – Most jövök a Tisza Kálmán térről, egyenest onnan, polgártársak, bajtársak, sorstársak, magyar véreim, testvéreim... itt van a cselekvés órája... Sírjából kél egy nemzet... a szemetek láttára kél a sírjából... – A hangjáról ismertem meg, ő a Vastelep főnöke, a Főnök, aki ezzel a zúduló szóáradattal tartja rettegésben a Vastelepen még a házörző ebet is, a fal mellett surranó egerek is elfutnak, ha meghallják reggelenként, amint megjelenik a raktárban, s elkiáltja magát: „Hol vagy, öreg?” Az öreg a raktárvezető Lorbá, Lóri bácsi, a Vastelep lelke, mindenese, a Főnök helyett is húzza az igát, a mindenki Lorbája, ki csak legyint és mosolyog, amint elvonul a Főnök, csak a haragja örvénye kavargog még egy ideig a raktár falai között. „Ne törődjete velem, délben már nem lesz itt.” A Főnök délelőtt tíz körül érkezik, s ebéd után ismét vonatra ül, s ezzel bevégezte igazgatói dolgát, s másnap tízig nem látjuk. Ami valósággal áldás, mert olyan közutálatnak örvend. Az a jó, ha nincsen a Vastelepen, akkor békésen dolgozhat mindenki. – Ki ez? – fordul felém Fodor, arcán megrökönyödéssel. – A Vastelep igazgatója. – Nem ismerem őt, hogy lehet az? – Az én főnököm, Pestről jár le, nem jár a városba, sehová nem jár, csak a Vastelepre. – Fodor még mindig nem ért semmit. – Mi az a Vastelep? Hol van? – Oh, hát nem tudja? – A Főnök hangja tovább sistereg, dörög, forr, harsog, hogy belesüketülhet a fül. – És mi van a Tisza Kálmán téren? – Fodor összehúzza a mellén a kabátot. A szavak már egymás hegyén-hátán henteregve összegabalyodnak, hogy értelmük a semmibe vesszék. Mint amikor a raktárban a fiúkkal ordítózik a Főnök, s egyetlen szavát sem érteni, csak a rekedt, rikácsoló szóömléteget, amint sisteregve ömlik a szájából. Szeretném elmondani Fodornak, hogy én ezt a beszédnek nevezett rikácsot nagyon is jól ismerem, hiszen a főnököm ő, miként került ide, fogalmam sincsen róla. – Bosszút, polgártársak, bosszút... – dörög a Főnök, zavaros sárga szemeit is tisztán látom a reá szökkenő fénykévében. Hatásos szünet és gyér taps a barokkház felől, aztán nagy csönd, mintha a szónok kimerült volna. Így szokott a raktárban is, amikor Lorbával már befejezte a kiabálást, s nem azért, mert nem zuhogtatná rá többé átkait, azért, mert kifulladt a Főnök, kapkod a levegő után, idegbeteg, legyintenek ilyenkor a fiúk, amikor sarkon fordulva magukra hagyja Lorbát s őket. Most a homlokát törli, újabb hatásos szünet, a döbbsé megsejtetés csendje, amikor felsöttestére szökken a reflektorfény, a Főnök kabátja belső zsebébe nyúl, piros könyvecskét vesz elő, s felmutatja a tömegnek, mint áldozáskor az oltár előtt mutatják fel Jézus képletes testét, a tömeg felmorajlik – piros könyv. – A szent forradalomra kérek, polgártársaim, tegyétek utánam. Hisztek a forradalomban? – A tömeg mint egyetlen ember, felel: – Hiszünk – Nos akkor... – Előbb a piros borítóból szakítja ki a fehér lapokat, a táblát apró darabokra tépi, majd a lapocskákkal teszi ugyanezt. Áthajol az erkély korlátján, ujjait szétnyitja, hullongva szállnak alá az emberek közé a tépett piros és fehér papírdarabok. – Szavazzunk, polgártársak, aki a forradalom híve, tegye utánam... – Halálos csönd. Súlyos döbbsé, hallani, mint fojtják vissza az emberek lélegzetüket. Majd azt is, mint hasad az első

piros könyv, előbb a borítójától elváló szakítás, majd a tépés tompa hasadása, s ezt újabb hasonló követi, a harmadik, az ötödik, s végül megszámlálhatatlanul tépnek, hasítják a papírt ujjaikkal, s néhány pillanat múlva egyetlen papírtépés és zizegés az egész Fő tér. A Hitelbank-háztól a Romkertig papírzizegés tölti be a mindenséget. A püspök, feltehetően a tépés zizegésére, ott áll az erkélyen, egész méltóságos káprázatában, jobb vállán lila szalag fut le dereka alá, fehér, lepelszerű ruháját aransávok díszítik, jóságosan mosolyog, mintha ezzel biztatná a lankadókat. A piros könyvet szagatók feléje fordulnak, s úgy cselekszik meg azt, amire az erkélyen álló Főnök felkérte őket. Magam sem találok kivétnevelőt az egészben, úgy vélem, természetes, hogy ezekben a napokban mindenki szabadulni igyekszik a piros könyvtől. Fodorra nézek, kiről teljesen megfeledkeztem szinte, éppen végzett piros könyvének kivégzésével, most hullajtja a darabkáit a földre, mosolyogva teszi, maga elé bámúlva, önfeledten. – Ott áll, látja? – szorítja meg a karomat. – Most már megvallom magának, én jártam a misére. Hajnalban tartotta mindég, tudja, hajnalban nyugodtan járhattam templomba, jóformán alszik az egész város, csak az üzemekbe mennek a munkások... Azok a városon kívül laknak, s mitsem törődnek azzal, hogy ki jár a templomba. – Tehát jár templomba – kérdezem, inkább megállapítom, nem csodálkozom cseppet sem. Tudom, hogy a zeneiskola igazgatója is jár templomba, noha tagja a városi pártbizottságnak, mégis. O is hajnalban jár misére, tőle tudom. – Ne csodálkozzék ezen – Fodor közel hajol hozzám, hogy szavát értem. A Fő téren a papírzizegés minden más hangot elnyom. – Tudja, amit az ember megélt egyszer, nem felejtetheti el. Szüleim vallásosak, gyermekkoromban minden vasárnap templomba mentem. Nem vagyok vallásos, higgye el, de fontos nekem a templom csendje, a csönd, a tömjénszag, a légkör, amit az ünnepi ruhában misét celebráló pap áraszt maga körül... S hogy sokan vagyunk, mindannyian egymásért is jöttünk el, az oltárkép mintha miattam lenne, egyenest reám mosolyog az a szép férfiarc, akit úgy nevezünk, Jézus... Nem mindegy, minek nevezzük? Kinek? A magasban a gyönyörű festmények, majd amint felzúg az orgona, s mi ideleln mindannyian énekelni kezdünk... Nem istenben hiszek, kérem ezt értesse meg, nekem az érzésre van szükségem, melyet csak a templomban találok meg. Amint belépek oda, s elhelyezkedek egy padban, máris megnyugszom. Magam sem tudom, hogy van ez... Ettől kezdve aztán... Nem kell bujkálnom, járhatok nyíltan a tízórás misére... Most megvet? – Miért gondolná – nézek farkasszemet vele, arca kipirult, boldogan mosolyog. Nem ismerem a szigorú, morcos hivatalnokra. – Akinek nincsen piros könyve? – kiáltja egy hang a rendház mellől. – Az tegye meg, képletesen, értik, mire gondolok... – harsogja a Főnök, s arcán ugyanaz az önhitt, durva kifejezés, mint amikor a raktárban a fiúkkal kiabál. Mellettem meglett korú, szakállas férfi zsebéből jegyzetömböt húz elő, letép egy lapot, s azt szagatja önfeledten, olyan apró darabokra, hogy amikor az a földre hullik, mintha hó hullna. Ismét papírzizegés, mély sóhajtások, talpak földön súrlódása, amint a hulladékra taposnak, kézzel-lábbal tépnek-szagatnak köröttem. – És maga? – fordul ismét felém, s szól neheztelő hangon Fodor Jakab. – Hát nem tudja? Nekem réges-régen nincsen piros könyvem... – Akkor is – korhol tovább fahangján. Táskámból jegyzetfüzetlapot húzok elő, s nekilátok, közben Horváthra gondolok, az egykori párttitkára. Egy napon irodájába hívatott, foglaljon helyet. Maga nem fizeti rendesen a tagdíjat. Én, hüledeztem, miért mondja ezt, Horváth elvtárs? Hol van a tagkönyve? Nincsen nálam, nem hordom magammal, elveszíthetem. Holnapra hozza be, hogy megbizonyosodjak... Másnap reggel a dolgomat a nagy fülű Horváth párttitkári szobájában kezdtem. Nyugodt a lelkiismeretem, nyújtottam át a könyvemet. Horváth mohón kapott utána, bele sem nézett, a fiókjába tette. Nagyot sóhajtott. A maga férje imperialista kém volt, ezért most börtönben van. Tagadja? Hallgattam. Maga nem lehet a mi drága pártunk tagja, érti? Hallgattam. – Nekem réges-régen nincsen piros

könyvem – mondom Fodornak, aki nem figyel rám. Mialatt téptem a piros könyvet jelképező papírt, Horváth nagy fülei táncoltak szemeim előtt. Lábaim mellett a földön zizeg a sok apróra tépett papír, térdig álltam a tépett, piros könyvek hulladékában. A Főnök odafönn az erkélyen elégedetten forgatja fejét, hogy szeme végigjárja újra és újra a Fő tér minden zugját, mely a tépésektől még mindég hangos, mialatt a reflektorfény sűrűn szánkázik az emberek feje felett a Hitelbank-háztól a Romkertig föl és alá. Vajon holnap, ha megérkezik, s benyit az irodába, hogy lesz majd? Egyáltalán, lesz-e holnap reggel?

Az első gépfegyver golyószorozat a Hitelbank felől indult el. Fodor riadtan néz rám, majd karon ragad, jöjjön. Mozdulni nem tudunk, valósággal préseli testemet a tömeg. Fodor kerek arcából előreugrik hosszú orra, majd szétesni látom arcán a rémületet. – Jöjjön. – Újabb lövések, most mintha a tanácsház ablakából. Talán a rendház templomának tornyából. Már lazul a szorítás, Fodor mellett futok, a püspökségnél megállunk, nem jutunk tovább. A tömeg oszladozik, szabadnak látszik az út, a Ligetes felé futnék, arra lakom. A következő lövéssorozat a Pirosalma utca felől, oldalról zúdul, megtorpanunk. – Maga érti ezt? – kiáltja Fodor, a rendház falához lapulunk. A templom ajtaja zárva van, Fodor még egyszer megpróbálja, igen bezárták, motyogja. A Fő utcán már alig futnak emberek, hová tűnt a hatalmas tömeg a néhány pillanat alatt? – Jöjjön – eredünk ismét futásnak, hogy mielőbb s minél távolabb legyünk a lövöldözések fészektől. – Jöjjön... – Újabb lövészuhatag megállásra kényszerít, a Nádasdy-ház előtt Fodor beránt a kapu alá. Eszeveszett lövöldözés kezdődik, de nem félek. Ha Fodor nem ránt a kapu alá, futnék, futnék, egészen a mi utcánkig. Fodor az aktatáskáját a fejére teszi, mintha a golyók ellen az védené. A kapu aljában biztonságban érzem magam, ostoba álom, gondolom, jó lesz majd felébredni. A puskaropogás csöndesül, kilépek a kapu elé: – Megyek – fordulok vissza Fodorhoz –, azt hiszem, vége van. – Az istenért, ne menjen... – kiáltja, s visszaránt karomnál fogva maga mellé. Valóban, újabb fegyverropogás kezdődik, megfordulok, Fodor a lépcső felé rángat: – Le kell menni az óvóhelyre – mondja tompa hangon, arca halottsápadt. Én az iménti, látszatra csöndes és nyugodt utcára gondolok, s arra, ha nem erőszakoskodik velem, elindulok hazafelé... Lassan megfogalmazom a csöndes utca látványát, a három földön heverő férfi testét, s annak az idősebb nőnek az alakját, amelyik arccal a járdaszegélyre bukva hevert. Miért fekszenek ott, gondolom már lenn az óvóhelyen, amely tele van emberekkel, főként asszonyok s gyermekek ülnek vagy állnak a fának dőlve, egy idősebb férfi, éppen két súlyos bőrönddel a kezében, helyet keres az összecusukható széknek. Egy félig nyitott vaságyon karon ülő kisfiú sír, az ajtótól nem messze egy százados reszket a falnak dőlve hátával: – Mit gondolkodnak, mit gondolkodnak – hajtogatja. – De hát háborúról nincsen szó... – mondom Fodornak, ki éppen aktatáskáját helyezgeti, hogy ülőhelyet csináljon magának belőle.

Nem tudom, mennyi időt töltöttünk a háborúból mentett óvóhelyen, ugyanabban, amelyikben anyával hónapokat töltöttünk a háború vége felé. A város legjobb óvóhelye, boltíves, mély, száraz, mondta anya annak idején. Tökéletes biztonság, a házra eshet bomba is akár, a pincében mindenki életben marad. Mikor légiriadó volt, a város kertés házaiból mind idefutottak az emberek, volt ki hetekig itt lakott, mikor egyre sűrűbbé váltak a bombázások. – Megyek – fordulok váratlanul Fodor felé –, hiszen csönd van. Csak nem gondolja, hogy bombázni fognak? – Semmit nem gondolok. A forradalom idején azonban minden lehetséges. – Fodor mellém szegődik, s felbaktatunk a sötét lépcsősoron, a kapuban óvatosan várakozunk egy ideig, hallgatózunk. Nagy csönd van, békés éjszaka, a város felett még mindég azok a sűrű, földig lógó fellegek, melyekből zúzmara hullik, s nyirkos lesz az ember bőre. Az úttest közepén az a három férfi, ugyanazon pózban mozdulatlan. Az egyikén viharkabát van, a hátán fekszik, két karja oldalra tárva, az utca kövezetére feszítetten. A járdaszegély

mentén az az idősebb asszony is, ugyanazon helyzetben, mint az óvóhelyre lemenet előtt láttam. Nem gondolkoztam a négy fekvő és mozdulatlan test állapotán, elraktároztam őket agyamban, anélkül, hogy pillanatra is megidéztem volna őket, s megfogalmaztam azt, ami egyértelmű. Most teszem ezt meg – halottak. A három férfi s az idősebb asszony, ki félig a járdán, félig az úttesten fekszik, oldalt fordulva, jobb lába előbbre, mintha lépne is mindjárt, a bal kissé hátrább, vállán le egészen a derekáig anyám fekete hárászkenője. Mindkét kezével szorosan a nyakához fogja, mindég így szorítja a kendőt a nyakához, meleg nyári estéken éppen úgy, mint ősszel, tavasszal, netán télen, amikor házunk kapujában áll, hogy engem várjon. Hideg van, anya, miért itt vár? Nagyon meleg van, anya, miért nem marad a szobában? Nem bírok megmaradni odabenn... hallom a hangját. Nincsen időérzéked. Azt mondtad, ötre itthon leszel. Miért nem jössz te soha idejében haza? Nem vagy te rossz, de kifut a kezedből az idő... kár, nagy kár... látom, amint ingatja fejét jobbra és balra.

Türelme fogytán azon a késő délutánon is nekivágott az útnak. Talán többször vissza is fordult, s állt és várt tovább házunk kapujában. Talán a kíváncsiság hajtotta a városba, hová oly ritkán járt akkoriban. A Ligetes végéig ment el rendszerint, onnan visszafordult. Akkor nem állt meg, a belvárosig nem állt meg, a jezsuita templomig nem állt meg, akkor állt meg, amikor reá kényszerítette egy golyósorozat. Hátulról lőttek rá, érte a találat, fájós lábai miatt nem tudott elfutni. Nem tudok én másra gondolni már, ameddig csak élek, miért szolgáltattam okot arra, hogy anyám a belvárosba, a Nádasdy-házig jöjjön. Kényszerű találkozásunk félúton – ő halva, én megsemmisülve – már sohasem bírja szóra, „nincsen időérzéked, egyszerűen nincsen...”

Kardos? – kérdezem Fodortól. – Vele mi van? – Mi lenne? Tölti a büntetését. – Mennyit is kapott? – Három évet, másfelet leült már. Ne gondoljon rá – mondja Fodor Jakab, aktatáskáját felemeli, indul az ajtó felé. – Mi lesz vele, ha kiszabadul? – Fodor összecsapja szemét. – Attól tart, visszajön ide? Mint a hazajáró lélek? Neeem, legyen nyugodt, ez a maga helye lesz most már. Jó munkát s egészséget kívánok – nyitja az ajtót. Utána nézek, jobb vállát lehúzza a nehéz aktatáska, kissé sódarosan jár. Aztán eltűnik az utcakanyarban...

Ikrék éjszakája

Értsétek meg: van züllött munka is,
S bár ez sértő, vérünkben van nekünk.
(Mandelstam)

Késő volt, már az ernyős lámpa égett anyám éjjeliszekrényén. Ablakainkon nincsen redőny, sűrű szövésű kelméből függöny – megfulladnék mögöttük, hallottam apám régi hangját. Az éjszaka akác- és hársvirágillatban fürdött, odabenn minden a régi volt. Anyám az ágy szélén ülve feködni készült, éppen karját emelte, hogy hálóingébe bújjék. Arca homályba merült, ejtett vállát, csípője széles párnáit láthattam csupán. Mikor felállt, hogy Ildi ágyához lépve megigazítsa a takarót, elcsodálkoztam: hogy megnőtt a Zsuzsa lánya. Nemrégén óvodás volt, most tessék. Rövid lett neki a bátyám ágya. Utolsó emlékem vele, anyja óvodába kísérte, engem a villamosmegállóhoz mindketten. Eleinte anyja karjába dőlve csacsogott, váratlanul kezdett hangosan sírni: vegyél fel, vegyél fel... Ilyen nagy lányt, nyugtatta Zsuzsa. Mit szólnak hozzá?

Megállt, toporzékolt, hisztériás sírásba kezdett, kik látták, megfordultak: de hát mi baja lehet szegény gyereknek? Zsuzsa rémulten kapta ölbe, hevesen szorította magához, jaj, mi bajod van, kincsem? Csak beteg ne legyél, szegény, árva gyerekem... Szegény, árva gyerekem... Mikor is volt ez? Anyám ösztövére kontyából most hajtúket szedeget, rakja az ernyős lámpa mellé. Lábát az ágyra emeli, derekát középre csúsztatva készít helyet a fájósabbnak. A bal válla felett egyszer hátrafordul, fejét oldalra billentve figyel, aztán hanyatt dől. A szűzmáriás képből váratlan ezüstös fénycsóva lövell a szomszéd ágyra, a kövér dunyhán Zsuzsa hálóinge fehérük. Apám halála óta Zsuzsa alszik ágyában, azaz aludt mindaddig, amíg idézést nem kapott a községházáról: ekkor és ekkor jelenjen ott meg. Haza már orosz katona kísérte, mesélte anyám. Hogy vegyen magához élelmet, meleg holmit. Kézzelel-lábbal mutogatott az orosz, davaj, davaj... Pelyhes állú legény volt, a mi Janink hozzá képest meglelt ember. Meleg holmit, támadtam neki. Most nyár van. Hová akarja vinni? Az csak vigyorgott, mint a sükebóka, davaj, davaj, nem tudott mást mondani... Neked is küldtek idézést, mesélte, te akkor hál' istennek már nem laktál itthon. Vidéken dolgozik, hazudtam. Kétszer is voltak érted. Hogy félttem, megtalálnak, elvisznek... Istenem, hol lehet most a mi szegény Zsuzsánk? Ezzel fogadott, ezzel búcsúztunk, hol lehet... Hanyatt dől, ujjait összekulcsolja a mellén, orra, járomcsontja tűhegyes, mintha ravatalon fekdne. Forró vágyat érzek kezének melege után, a hangját akarom hallani... Lefeküdtünk, eloltotta már a lámpát, még nem bírtunk aludni, csíptük, csiklandoztuk egymást dunyha alatt és fölött: most aztán elég legyen itt nekem... Oh, mit tettél a díszpárnámmal? A tintaceruza nem jön ki a mosásnál. Zsuzsa csak nevetett, tovább táncoltatta ujjait a slingelt félkörökre rajzolt hangjegyek fölött: do-re-mi-fa-so... Olyan tökéletesen keltve a zongorázó látványát, hogy percekig hittem, nem ajkáról, ujjai alól szökkennek a dallamok... Zsuzsa esküvőjére készülünk, anya a tűzhely mellett állva szorgosan rakja a kisült rántottcsirke-melleket, combokat és szárnyakat a tálba. A házban zsírsgag úszik, kertünk minden margarétája, dáliaja zsírsgagban fürdik. Demizsont Sibuláné ad kölcsön, Imi és Jani még reggel szétszedték, s kihordták az ágyakat... Csarankó harmonikázik... Szabad, Bartáné nagysád? Kungli úr hangja a szénfa kereskedésből. Régen nem táncoltam, szabadkozik anya, de aztán megadja magát... Anya felsöttestét hátrahúzza lép kettőt jobbra, meg balra... Kungli úr nagy keze anya új, kék ruhája hátán, öt szirmú, nagy fekete virág. Apa kezében borospohár, mosolyogva nézi anyát. Hirtelen rándul meg az arca... Istenem, az a fejjörcs megint, az a fájdalom, amelynek neve sincsen. A hadifogságban szereztem, mondja, meggyógyítja majd a sárga föld, az... Janink fényképezőgépet kattoztat, Tóth Vilit, Zsuzsa új férjét, aki neki a barátja, fotografálja. Anya az asztalra borulva sír, Zsuzsa áll mellette, kezében hivatalos papír a Vöröskereszttől... hősi halált halt a Don-kanyarban... Szegény Zsuzsánk hadiözvegy, Ildi meg hadiárva, zokogja anya. Az apját sosem látta. Most már nem is fogja a szegény lány... Emlékek bukkannak fel, süllyednek mélybe, darabokra szakadnak a képek, s mikor szemem homályán át újra egyesülnek, már semmi nem a régi. Mintha családi album lapjait forgatnám előre-hátra az időben. Hányszor elképzelttem ezt a percet, most hogy történik, egyik álombélire sem hasonlít. Szívom az akác- és hársvirágillatot, s nem tudok betelni a titkával: hogy lehet az? Mintha semmit nem változott volna gyermekkorom óta ez sem? Mikor anyám a lámpa felé nyúlva oltani készül, szívem a torkomban ver, ujjam hármát az ablaküvegen. Anya riadtan felül, ki az, kiáltja, s lábfejevel a papucsát keresi. Csak én... Ajtó nem nyílt, fény nem gyűlt, úgy állunk a félhomályban, mintha utolsó találkozásunk óta nem mozdultunk volna onnan. Ősz volt, a konyha felől birsalmailat, langyos tej párája, maradék pörköltsgag úszott, anyám szájából az a – hol lehet most a mi szegény Zsuzsánk – sóhajtás. Sokára kézen fog, a szobába vezet, meggyújtja a villanyt, mint ki nem hiszi, amit lát. Fejét oldalra billentve hunyorog. Mikor már hiszünk a szemünknek, hosszan áztatjuk arcunk

egymás könnyeiben. Ereztem én, szól fojtott hangon, velem ma még történni fog valami. Azt álmodtam az éjjel... S elmond egy szép álmot. Nézem apám megvetett ágát. Zsuzsa, kérdem. A mi Zsuzsánk is megjött, suttogja, s lehunyja a szemét. Most délutános. Már azt hittem, ő jött. Mikor jött haza? Még a tavasszal. Káposztát reszeltem, amikor kopognak. Kimegyek. Egy asszony áll ott, karján gyerekekkel. Kit keres, kérdem. Hát nem ismer meg a mama? Nem ismer meg? Nézem, istenem, mondom, te vagy az, Zsuzsa? Én, mama, ő meg – a fiam, mutat a gyerekekre. Mindkettőnket beenged? Gyere, gyere... Szaladok vizet melegíteni, hiszen ez szörnyű, hogy néztek ki. Rakom a fát a tűzhelybe, ki lehet az apja, egyre erre gondolok. Megerőszakolta egy orosz? Annyi ilyent lehet hallani mostanában... Megfürdettük, felöltöztettük, kising, rékli, pólya meg huzat töletek maradt elég. Ki az apja, kérdezem. Nem ruszki, mosolyogja. Ki nem találnád soha, ki az apja... A Jeszmás Laci. Őt is elvitték? Hiszen ő nem sváb, mondom. Na miért, legyint anyám, a Kós Pityu talán sváb? Elvitték. És a ti apátok? Erdélyi szász családban született, ti meg itt ebben a házban, és mégis. Téged is elvisznek, ha itthon vagy... Jeszmással egy iskolába jártam, görbe lábú, pattanásos arcú fiú volt. Szünetben örökké a lányokat fogdosta. Egyszer a szoknyám alá nyúlt, pofon vágtam, hogy ujjaim helye másnap is ott vöröslött a képén. A Jeszmás? Az a bikanyakú? Anyám sértődve hátrál, a gyereket kell nézni, mondja, az semmiről nem tehet. Nem nézed meg? A Janink ágyához lépek, nézem az alvó gyereket. Helyes kisfiú, mondom, de... Beteg? Annak látszik. Anya sértődve felkapja a fejét. Hogy mondhatasz ilyent? Ha akkor láttad volna, nem mondom... Hízott, nőtt mióta itthon vannak. Magadról mesélj, húz a dívány felé. Miért nem írtál, hogy jönni fogsz? Magam sem tudtam, húzódok közelebb hozzá. Tegnap estefelé lehívtak a parancsnokságra, éjjel fogdán aludtam, ebéd után aláírtam egy papírt, soha senkinek nem beszélek arról, ami a táborban történt. Ha ez kell nektek, itt van. Sötétedéskor teherautóra raktak minket, a Keleti pályaudvarnál szélnek eresztettek. Sikerült elérnem az utolsó villamost. A holmimat utánam küldik, anya címét adtam meg, nem baj? Baj, néz rám, miért lenne baj? A lakásodat lefoglalták, aztán kiutalták valami katonatisztnak. Most nincsen lakásod. A bútorommal, könyvekkel, mindennel? Mindennel, kérdem. A könyveimet is kiutalták? Mindennel, feleli anyám. A ruhádat sem adták ide nekem. Nézem a Jeszmás fiát, biztosan az övé, gondolom. Ki tudja, kinek a fia, mondom. Anya felkapja a fejét. Nem látod, tiszta apja. A homloka, az orra, meg minden... Hosszú nap van mögöttem, fáradt vagyok. Most aztán van a Zsuzsának egy hadiárva meg egy zabigyereke, mondom. Anya felugrik, elsápad, keresztet vet. Miért mondod, hogy zabi? Az apja a nevére vette, tartásdíjat is fizet. Feleségül is venné a Zsuzsát, ő nem megy hozzá... Hát persze, vágok közbe, mivelhogy van neki felesége, gyereke is bőven. Hány gyereke van a Jeszmásnak? Elválna ő boldogan, mosolyogja anyám, Zsuzsa hallani sem akar róla. Nem? És ott jó volt neki? Anya kiegyenesedik, mélyen néz a szemembe, érzem a leheletét, ahogy mondja: hagyta volna talán, hogy minden éjjel más másszon rá? A Jeszmást legalább ismerte. Én sem tettem volna másként az ő helyében. Ha már egyszer így történt... Gyere, nézd meg az Ildit, milyen nagy lány lett, gyere... Nézem Ildikót, szép lány lett, mondom, egészen az apja azzal a sötét szemével. Kopognak. Itt van a Zsuzsa, mondja anya, s indul, hogy beengedje. Az ajtóból szól vissza: hetenként, vagy amikor akarja, láthatja a fiát, de semmi több, érted? Elvégre a fia... Az ablak mellé lépek, kinyitom. Az égbolt olyan sötét, mintha sosem jártak volna rajta csillagok. Bezúdul az akác- és hársvirágillat, szívom magamba, amilyen mélyre tudom. Az eszméletvesztésig, a kábulatig szívom. Sokáig puszognak odakünn. Végre, nyílik az ajtó, Zsuzsa lép be elsőnek. Mosolyogva tart felém, sűrű pillái alól gyengéd homály szivárog. Termete nyúlánk, dereka karcsú, melle lányosan formás, hiába keresem arcán, csípőjén a megesett asszonyok szégyenbélyegét. Soha nem láttam őt szebbnek. Nem változtál semmit, mosolygok

vissza. Te sem, úsztatja felém kékfátyol pillantását. Megölel, máris fordul a Janink ágyához. Láttad, kérdi győztes hadvezér hangon. Nem vár választ, anyát kezdi faggatni: evett rendesen? Nem kellene tisztába tenni? Megfürdette? A gyermek, mint aki megérzi, fontos pillanat főszereplője, nem illő azt átaludnia, forgolódik, mozog, majd felsír. Éles fejhanga, mintha bántalom érte volna. Mintha álombéli sírás folytatódna. Hangja lassan elvékonyodik. Zsuzsa ölbe kapja, ringatva jár-kél vele föl s alá, mikor elcsöndesedik, helyére visszateszi. Csak áll a Janink ágya mellett, s nézi a fiát. Anya kiment, a konyhából edényzörgés, tűzhelyajtó nyikorgás, anya csoszsanó lépte hallik, mi hallgatva kerüljük egymás pillantását. Amikor szemünk nézése váratlanul összegabalyodik, mintha darázscsípés érte volna pupillám szövetét. Jár valaki odakünn, mondom zavartan, hallod te is? Ugyan, ki járna, nevet Zsuzsa. Új hallgatás telepszik közénk, nincsen miről beszélünk. Még nincsen. A múlt felejtésre ítélt bánat, a jelen kusza szövevény, a jövőt meg ki sejtetheti? Anya menekít ki hallgatásunk zürzavarából. Résnyire nyitott ajtón szól: jöjjetek enni. Vacsora közben szó nem hagyja el szánkat, a szobába visszatérve, továbbhallgatunk. Zsuzsa a fia ágya mellé áll, s fárasztó hosszan nézi. Hirtelen fordul felém, szemében bánat úszik: fő, hogy túléltek. Mind a ketten, mondja. Fáj, amiért nem tudom, kire gondol. Mind a hárman, oldozom a kételyt. Végre leül mellém, gyengéden megérinti a karomat. Mind a négyen, mondja, fő, hogy túléltek mind a négyen. Elvégre a nevét viseli, tartásdíjat is fizet. Legyen csak neki apja. Legalább neki legyen... Mind a négyen, mondom a békesség kedvéért. Ekkor az ajtórés alól fekete tócsa zúdul a szobába, nem merek mozdulni a térdig fekete vízben. Közepében Jeszmás pattanásos ábrázata vigyorog. Egy orosz is jobb lenne, gondolom, azt legalább nem ismerné senki. Zsuzsa olvas a gondolataimban, mert megszólal: a Jeszmás mellett maradtam, nem tehettem mást. Ha ő nem, jön más. Őt legalább ismertem... Zsuzsa kinyitja a szekrényt, ágyhuzatot keresgél, dögönyözni kezdi a dunyhát, párnát. A szoba napfényen szárított ruhaillatban úszik. Aludj az én helyemen, a papa ágyában, szólal meg Zsuzsa, a fekete tócsa, mintha soha nem lett volna, eltűnt. És te, kérdezem. Nagy a mi Janink ágya, mondja, ketten is elférünk benne. Zsuzsa hangja vidám, mint kislánykorunkban volt. Anya az ágy szélén ülve mereng, még nem hiszi, minden igaz, ami ma este történt. Jól fekszel, fordul felém, mindketten betakaróztunk már. Csak tudjak elaludni. Olthatok? Oltsón, mama... Nagy rendet kell tenni magunkban, gondolom a sötétet bámulva. Nagy, békítő rendet...

*

A nyár elröppent, a forróságot mézszínű napok váltották fel. Azon a héten Zsuzsa délelőtti műszakban dolgozott, ezalatt én újsághirdetések nyomában, állást kerestem. Szerettem volna mielőtt elköltözni, s nem csupán azért, mert tehernek éreztem magam anyám és Zsuzsa nyakán. Összezártságunk vált mind elviselhetetlenebbé. Különösen Zsuzsa fia zavart, ki egész nap aludt, hogy éjjel aztán senkit ne hagyjon ő. Fülhasogató sírása rendszerint első álmomból vert fel, mely aztán lassan, mint az ég felé szálló füst, vékonyodott, hogy elfojtott panasszá csendesedjék. Beteg gyermekek sírnak így. A következő percben vagy órában kezdődött minden előlről. Szóvá is tettem, nem azt a lélekbe markoló sírást, a gyermek egészségi állapotát kérdőjeleztem meg: vidd orvoshoz. Orvoshoz? – kiáltott Zsuzsa, miért? Semmi baja, hízott, nőtt, szépen fejlődik. Szépen, fogtam kézen, nézd meg, hajoltam a gyerek fölé. Bőre sárga, mint a libavirág, régen járnia kellene, ő felülni sem tud egyedül. Miért sír, ha nem beteg? Mondd meg, miért? Ildi is ilyen volt, rándult meg Zsuzsa szája, s elfordult a fiától. Sírt egész éjjel. Hányszor nem aludtunk miatta. Ildi pont így tett. Eloltottuk a lámpát, s akkor elkezdte... Emlékszel? Ildi? Igazán nem volt ilyen. Ildikó aludt éjjel, mint a tej,

feleltem. Nem sírt, aludt. Zsuzsa arca becsukódott, napokon át hiába szóltam hozzá, nem felelt. Azon a délutánon anya végzett a konyhában, fel is mosott, a horganyzott vedret a verandára vitte, a nedves ruhát a kerítésre terítette száradni. Átmegyek a Sibulánéhoz, ne keressetek, szólt be hozzánk, Zsuzsa varrogatott, hosszú cérnákat fűzött a tübe, két öltés között rám nézett, aztán folytatta dolgát. Olvasni szerettem volna, gondolataim minduntalan megszakadtak, figyelmem a hallgatásunkat s azt a súlyos csöndet kutatta, melybe hónapok óta kimondatlan szavakat, fékezett indulatokat gyömöszölünk. Bezzeg most alszik a kis бүдös, szólaltam meg. Éjjel aztán majd senkit nem hagy aludni. Zsuzsa azzal a kékfátyol pillantással nézett rám, szemében könnyek csillogtak. Bántod őt te is, mondta. Éééé? Te, miért mondod, бүдös? Tréfáltam, csak tréfáltam, Zsuzsa. És még ki bántja? A testvére, felelte. Ildi? Hiszen szereti, miért mondod, bántja? Nem Ildi, Ákos. Lacika ikertestvére, aki meghalt. Akinek a hiányától szenved, szegény. Volt testvére, kérdeztem, mivel szót nem értettem az egészből. Ikertestvére volt, igen... Most nincsen és keresi. Az ikrek nem tudnak egymás nélkül élni, mondta. Nevettem, éreztem, most éppen nem illő, de mit tegyek, ha nem hiszem el, amit Zsuzsa mond? Mindég hazudós voltál, te mindég. Emlékszel, te láttál egyedül szellemeket, egyszer boszorkányt lovagolni a ribizlibokrok fölött. Képzeldős vagy, Zsuzsa, mondtam. O nem hallott engem, öltögetett, néha az alvó gyermek felé pillantott s folytatta: mindég összebújva feküdtek egymás mellett, megszületésük előtt is, mindég... Egy pokrócba pólyáltam őket... Egyszerre fordultak, szuszogtak, gögicséltek, nevettek, mindég egyszerre... Ha egyik beteg lett, nemsokára a másik is belázasodott. Egyiknek megfájdult a hasa? Sírni kezdett? Vele sírt a másik. Egyik náthát kapott? Lett a másiknak is rövidesen. Mindég mindenben együtt. Egyszerre sírtak, mosolyogtak is mindég... Valid be szépen, nevettem fel, most taláztad ki ezt a mesét. Emlékszel, régen miket ki nem találtál? Nem felelt, a napfénycsóvában kavargó porszemeket bámultuk. Semmit nem találtam ki, kiáltotta, felugrott, kinyitotta a szekrényt, perdült egyet, máris ott állt mellettem: tessék. Szürke, rojtos szélű papírdarabot tett elébem. A születési bizonyítványuk, mondta. Tessék, itt van: Ákos, László, születtek Kolimán. Kolima? Az hol van, kérdeztem, hogy magamhoz térjek. Egy hegység s egy folyó neve, a kettő között volt a mi gulágunk. Hol van az a Kolima? A távol-keleti Szibériában, felelte. Szibériában? Apa is ott volt hadifogoly. Emlékszel, mennyit mesélt? Apa hál' istennek arrafelé sosem járt, felelte. Kegyetlen vidék. Télen nem ritka a mínusz negyven fok, s a nyár olyan rövid, hogy át sem melegedhettünk... Mit csináltak ilyen hidegben? Mert mi dolgoztunk. Én varrodában... Varrodában, kiáltott Zsuzsa. Bányában. Csillét toltam, lapátoltam... Oh, a bányában jó volt, védett a hideg elől, éhes farkasok ellen védett... Mikor szülés után ismét dolgoznom kellett, levittem őket, hogy mellettem legyenek. Visszazavartak velük... Felvette a rojtos szélű papírt, összehajtotta, visszatette az iratos kazettába. Mikor terhességem felől elszlott minden kétségem, öngyilkos akartam lenni. Elhatároztam, éjjel kiszökök, lefekszem a hóra, fél óra múlva mindennek vége. Sokan tettek így azok közül, akik nem bírták tovább. Egy este végleg elszántam magam, ma éjjel megteszem. Aludt már mindenki, az ajtóhoz lopódtam, kinyitottam, jeges szél vágott a szemem közé, testemben éles rúgkapálás kezdődött, akkor még nem tudtam, két gyermeket hordok. Azt hittem, leszakad a derekam. Egy hang szólalt meg valahol: megtennéd? Lacika a világra jött már, mikor azt mondta a felcser: várjál csak. Van itt még egy... László ordítva jött világra, Ákos hangtalanul. Sokáig pofozta, dögönyözte a felcser, hogy életet verjen belé. Később aztán versenyt bögték egymással. László az első pillanattól kezdve úgy szopott, hogy belefájdult a hátam. Oly erővel, hogy nem győzte nyelni a tejet, szája két sarkából nyakára, kis vállára folyt. Hangosan evett, telhetetlen mohón. Ákos nem ébredt fel, ha ölembe vettem, nem sírt, kapálózott. Meg kellett tanítanom őt szopni, napok teltek el, mire rájött, mit kezdjen a testmeleg

folyadékkal, amelyet eleinte csöpögtetnem kellett a nagy nehezen kinyitott szájába. Ezt követően is, szopott egyet, elaludt, szopott, elaludt. Kik enni látták a két gyermeket, mind azt mondták: mintha testvérek sem lennének, nemhogy ikrek. Pedig azok, erősítette meg a felcser, egypetéjű ikrek... Eleinte nem értettem, hogy két gyermekem van. Olyan egyformák voltak, mintha egyetlen gyermekem lennének ők. Idő múltával meg különbözőségük felett csodálkoztam. Göndör sötét hajuk minden szála másféle lett a szememben. Almomban is tudtam, melyikük fordul, szusszan, izeg-mozog nyugtalanul. Lacika élénk gyerek volt, Ákos örökké aludt. László örökké evett volna, Ákos csak ímmel-ámmal. Ez így nem lesz jó, gondoltam. Elszívod a kicsi elől a táplálékot. Ákost vettem elsőnek ölbe, de minden a régiben maradt. László habzsolva szopott, Ákos alig néhány csepp tejet... Ezt követően döntöttem úgy, ez a tiéd lesz, Ákos, mutatott Zsuzsa bal mellére, ez meg a tiéd, László, simított tenyerével végig jobb mellén. Lacikát vettem fel elsőnek, nem bírtam hallgatni, úgy üvöltött. Nesze, te telhetetlen, de csak a tiédből kapsz, mondtam. Tartottam magam elhatározásomhoz, és mégis. Van-e a tejmirigyek labirintusában titkos átjáró? Vándorolhat-e a tej egyik emlőből a másikba? Végezvén etetésükkel, hiába, hogy Ákos néhány csepp tejet nyelt csak, mindkét emlőm olyan laposan simult bordáimra, mint a meddő vénasszonyoké. Tehetetlen voltam Ákos lustaságával, László mohóságával szemben. Éjjelenként arra ébredek, szoptatnom kell, érzékeimet az a fajta félelem járja át, amelyet akkor éreztem. A tehetetlenség gyötör, éppen úgy, mint akkor. Nem eszik, eszik... Sokat, túl sokat, keveset, ma semmit nem szopott, megint semmit. Ülök az ágy szélén, és attól félek, nem lesz elég a tejem. Percek múlva jövök rá, itthon vagyok, nem a gulágon. Magamhoz ölelem a fiamat, s nem tudom, melyiket tartom karjaimban. Azt-e, aki meghalt? Minden lehetséges, minden. S újra a józan valóság zuhan rám, s akkor kételyek kezdenek gyötörni. Jó anyjuk voltam-e, mindkettőnek jó anyja? Mentségeket keresek. Kettejük sorsa magzatkorukban dőlt el. Ákos akkor is lusta volt már, László mohó és telhetetlen. Valóban Ákos volt-e, ki meghalt? Lászlót tartom az ölemben? Krisztina, egy öreg szibériai parasztasszony, ki a lányával volt rab, valamiféle kémhistória ügyben vonták felelősségre őket – gyakorta nézte, hogy szoptatok. Micsoda étvágy, csapta össze a csontos kezét. Ez a véredet is kiszívna. Tudod-e, az evés tehetség, kérdezte. És Ákos, támadtam rá. O tehetségtelen lenne? Nem ezt mondtam, felelte, Ákos elegánsan szopik, gyengéden, ez több is, meg kevesebb is, mint László falánksága. Óserő és kifinomult tartás. Ha egy fiad lenne, benne találnád meg mindkettőt. Így olyan, mintha rosszul osztozkodtak volna tulajdonságaikon, mondta Krisztina. Mit nem beszél ez a vénasszony, gondoltam. Mindkettő egyen, amennyit akar. Nem kell? Sebaj, mondtam Ákosnak, több marad a másiknak. Hohó, ne faljál annyit, mondtam Lászlónak. Mi marad a testvérednek, korholtam őt. Egyik kedvében jártam volna a másik rovására? Melyik rovására, melyik ellenében? Összezavarodok. Nevüket én adtam, tehettem volna ellenkezően is. Akkor most Ákos fekéldne mellettem, László volna a halott... Érezni akarom halott fiam testének melegét, a kezem kívánja. Fülem az apró szusszanásait, szemem meggyötört, kis arcának látását kívánja. Későn fedeztem fel, Ákos fogy, ráncos a bőre... Hasonlítottak egymásra, szakítom félbe Zsuzsát. Eleinte oly egyformák voltak, felelte, néztem őket, s nem tudtam megkülönböztetni őket. Később Ákoska arca öklömnyire zsugorodott. Egy napon ismét járnom kellett a bányába. Csilléket toltam, lapátoltam, pufajkám átázott az anyatejtől. Fiaim meg ezalatt odafönn répalevest, káposztát ettek Krisztina kezéből, mert ő gondozta őket. Akkor néhány hét alatt Ákos bőre kipirult, hízott is valamennyit, László valóságos vasgyúró lett. Este szoptattam őket. Ákos egészen megváltozott. Sírt, mikor a helyére tettem, hogy Lászlót vegyem fel. Úgy sírt, mint László, amikor éhes volt. Minden jóra fordulni látszott, mikor egy napon vagonba tereltek minket. Hová visznek, találgattuk. Megkönyörült rajtunk az ég, felelte Krisztina. Nincsen a földnek

még ilyen jeges pokla. Imádkoztatok, hogy jó helyre vigyenek. Utaztunk éjjelnappal, máskor napokon át vesztegeltünk a nyílt pályán. A tejem elapadóban volt, ott, ahol emlőmön kívül semmi mást nem adhatok gyermekeimnek. Imádkoztam, adj uram minden napra friss vizet, nagy karéj kenyeret! Mi lesz velünk, ha nem hallgatsz meg? László lapos mellemből is fakasztott néhány csepp tejet. Ákos meg sem kísérelte. Csak feküdt hunyt szemmel, mozdulatlanul. Egy napon úgy döntöttem, nem veszem többé ölbe. Nem kínálok neki üres mellemet. Egyre csendesebben lélegzett, tudtam, nem alszik. Testi ereje van fogytán. Egyiket hagyd meg nekem uram, imádkoztam. Egy fiam legyen, ha kettő nem lehet. Egy éjjel, de lehetett alkony vagy hajnal, ki tudja, mikor fordul éjszakába a sötét egy szibériai hómezőn vánszorgó zárt marhavagonban? Közös pokróc pólyában feküdtek, mindég így, hogy melegítsék egymást. Tisztába akartam tenni őket, kibontottam pólyájukat. Ákos teste hideg volt, merev, mint a fagyott madárka. Ölbe vettem, ringattam, dúdoltam neki, mellemet gyömöszöltem kicsi szájába, leheletemmel melegítettem. Csak vele törődtem, László mintha a világon sem lenne. Nem tudom, mennyi idő múlt el így, Krisztina fedezte fel, halott gyermeket tartok karjaim között. Az örök el akarták venni, Krisztina lépett közbe: várjatok, majd én. Kifeszítették a vagon emberi test párájától befagyott tolóajtáját. Jeges szél zúdult a vagonba, tépte, cibálta Krisztina szoknyáját, amint ott állt karjában tartott gyermekkel, láttam, keresztet rajzol a fiúcska teste fölött, megérinti ajkával a fiam hideg homlokát, bocsáss meg minékünk, kicsi gyermek, suttogta. Elfordultam, nem bírtam volna látni, mint dobja halott fiam testét a szibériai parasztasszony a hó és jég birodalma éhes vadállatainak. László fiam ekkor felsírt, noha napok óta nem vettem hangját már. A sikoltás valahonnan a testéből, hasüregéből érkezett, majd lassan, mint az ég felé szálló füst, elvékonyodott. Sokáig hüppögött, napokon át hallgattam azt az anyját vesztett özgida fájdalmára emlékeztető panaszt. Sokáig nem bírtam ölbe venni, megfogni a kezemmel, mellyel nemrégén halott testvérét tartottam. Emlőmet nyújtani neki, melyet megtagadtam halott testvérétől. Nem bírtam, nem bírtam, ugrott fel Zsuzsa a székről, két tenyerét csípőjére szorítva járkálni kezdett. A vajúdo asszonyok járnak ily tehetetlenül fájdalmuk ketrecébe zártan. Kék szemében vad fények lobogtak. László felsírt, Zsuzsa nem ugrott melléje, mint máskor. Nem hallotta? Nem akarta hallani? Mindegyre rótt a szobát azzal a vajúdo asszony járással. A gyermek megunt, vagy elfáradt? Lehunyta a szemét, aludni látszott. Ekkor, csakis ekkor, mintha Zsuzsa erre a percre várt volna, alvó fia ágya mellé térdelt, leborult, s zokogni kezdett. Egész testét rázta a zokogás. Halott fiát akkor siratta el...

Készült 500 példányban

**Ez a
37
példány.**

**ISBN 963 550 671 6
ISSN 0866-4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

980350 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
